

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Вченою радою факультету суспільно-
гуманітарних наук та права

(протокол № 4 від «23» грудня 2024 р.)

Декан факультету суспільно-гуманітарних
наук та права

Тетяна СІРОШТАН

Програма
комплексного кваліфікаційного екзамену
з української мови і літератури з методиками їх викладання
ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітньо-професійна програма: Середня освіта. Українська мова і література.
Англійська мова і література

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з української мови і літератури з методиками їх викладання / Укладачі: кандидати філологічних наук, доценти Митяй З.О., Пачева В.М., Сіроштан Т.В., Котенко О.В., Акулова Н.Ю., Огульчанська О.В., Колінько О.П. – Запоріжжя: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2024. – 55 с.

Ухвалено на засіданні кафедри української філології та зарубіжної літератури
(Протокол № 10 від 19.12.2024 р.)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Професійна підготовка фахівця – це формування розвиненої, компетентної, здатної швидко адаптуватися до динамічних умов діяльності особистості на основі удосконалення змісту й технологій навчання здобувача вищої освіти. Відтак глобалізація та демократизація сучасної вищої освіти вимагає широкого впровадження та використання новітніх освітніх технологій, які здійснюються в межах Болонського процесу.

Основна мета «Комплексного кваліфікаційного екзамену з української мови і літератури з методиками їх викладання» полягає у визначенні відповідності професійної підготовки випускників спеціальності «Українська мова і література» до освітніх характеристик та кваліфікаційних стандартів, а також є заходом перевірки теоретичних знань і практичних умінь здобувачів вищої освіти, одержаних при вивченні освітніх компонентів, передбачених навчальним планом, що формують рівень учителя-професіонала.

На державний екзамен винесено основні питання з теорії та історії української літератури, сучасної української літературної мови, шкільних методик викладання рідної мови і літератури, історичної граматики, сучасних тенденцій розвитку мовознавства, ділової української мови, української діалектології, фольклору, літератури рідного краю. Це дасть змогу перевірити стан підготовки майбутніх учителів, виявити їхнє вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у швидкому потоці наукової інформації з питань літературознавства, мовознавства та методик викладання української мови і літератури.

Освітньому компонентові «Історія української літератури» належить одне з найважливіших місць серед предметів, що вивчаються у ЗВО України філологічних спеціальностей. Засвоєння історичного руху української літератури, еволюції її стилів та жанрів істотно збагачує загальнокультурний, інтелектуальний та естетичний рівень майбутніх філологів, формує в них концептуальний погляд на вітчизняне письменство.

Історія українського письменства простежена за періодами: фольклор; давня українська література; історія української літератури першої половини XIX ст.; література 40-60-х рр. XIX ст.; літературний рух 70-90-х років XIX ст.; літературний процес в Україні кін. XIX – поч. XX ст., методика навчання української літератури; література XX ст.

Іспит із сучасної української літературної мови повинен виявити знання основних лінгвістичних освітніх компонентів, показати глибину розуміння суті мовних явищ; знання обов'язкової та додаткової спеціальної літератури, належне володіння практичними навичками різних видів розбору.

Передбачено висвітлення актуальних питань з методик навчання української мови і літератури.

На екзамені здобувач має продемонструвати вміння відстоювати знання теорії української мови і літератури, методик її викладання, практичного виконання різних видів мовних розборів, а також здатність і готовність реалізувати отримані знання і вміння у майбутній професійній діяльності.

Екзамен, згідно з вимогами освітньо-професійної програми, проводиться в усній формі.

Структура екзаменаційної картки така:

I. Питання з історії української літератури (від давньої до новітньої), фольклору, літератури рідного краю.

II. Питання із сучасної української літературної мови, історичної граматики,

сучасних тенденцій розвитку мовознавства, ділової української мови, української діалектології.

III. Питання з методики навчання української мови або літератури.

IV. Практичне завдання (синтаксичний розбір речення, фонетичний, морфологічний, морфемний та словотвірний аналізи виділеного слова).

Набуті знання та вміння оцінюються за **критеріями**:

За кожне питання випускник може максимально отримати 25 балів.

Перше питання стосується певної проблеми усної народної творчості, давньої, нової або, новітньої літератури, літератури рідного краю. Оцінка знань випускників з дисциплін є комплексною, становить еквівалент усієї сукупності теоретичних відомостей, умінь і навичок, набутих у процесі вивчення зазначених курсів.

23-25 балів – випускник дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми, демонструє знання художніх текстів та вміння їх аналізувати, обізнаність із літературно-критичними джерелами і вміння користуватися ними, а також спроможність мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатність самостійно інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу. Випускник вільно оперує літературознавчою термінологією, характеризуючи літературний процес відповідного періоду чи твори конкретного автора.

19-22 бали – випускник правильно і майже в достатньому обсязі дає відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з дисциплін, демонструє розуміння літератури та її зв'язку з історичним розвитком.

15-18 балів – випускник недостатньо орієнтується в матеріалі, поверхово сприймає зміст художніх текстів, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал.

1-14 балів – випускник не може викласти зміст питання, погано орієнтується у навчальному матеріалі, літературознавчих категоріях, не зміг самостійно проаналізувати творчість письменника або окремих творів.

Друге питання – із сучасної української літературної мови, історичної граматики, сучасних тенденцій розвитку мовознавства, ділової української мови, української діалектології.

23-25 балів – здобувач вищої освіти вільно і повно володіє теоретичним матеріалом в усіх його аспектах з фонетики, лексики і фразеології, морфології, морфеміки та словотвору, синтаксису, здатний донести цей матеріал до свідомості інших, аргументуючи будь-яке його положення; виявляє творчі здібності в опрацюванні поставленої проблеми; уміє встановлювати міжпредметні зв'язки, грамотно коментувати історію питання, кваліфіковано веде дискусію. При відповіді студент не допускає фактичних і мовленнєвих помилок.

19-22 бали – здобувач вищої освіти засвідчує високий рівень осмислення вивченого, спроможний логічно, аргументовано, чітко, точно і вільно висловлювати власні думки, не допускає фактичних помилок. Спостерігається вміння коментувати мовні явища, встановлювати системні зв'язки. Мовлення чітке, логічне, хоча допускаються незначні мовленнєві помилки.

15-18 балів – здобувач вищої освіти досить послідовно і логічно відтворює матеріал, проте не може обґрунтувати висловлені думки з лінгвістичних дисциплін (лексики, синтаксису, морфології, морфеміки та словотвору), проявляє поверховість суджень, не вміє пояснити суті конкретних граматичних та словотвірних явищ, не може самостійно визначити специфіку слова як частини мови, неточно дає визначення окремих мовних фактів; відповідає на більшість запитань, що конкретизують відповідь;

може навести окремі завчені приклади, проте не завжди точно. У відповіді допускає до 4-х фактичних, 5-ти мовленнєвих помилок.

1-14 балів – відповідь характеризується низьким рівнем усвідомлення, здобувач вищої освіти допускає істотні помилки у викладенні матеріалу, не володіє мовознавчою термінологією, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні, називаючи окремі факти. Інколи звучать завчені напам'ять фрази, які випускник не може чітко пояснити; відсутні приклади, допускаються грубі фактичні помилки. Висловлювання здобувача вищої освіти «бідне», спрощене, містить 7 мовленнєвих огріхів.

Третє питання – із методики навчання української мови або літератури.

23-25 балів – випускник вільно володіє матеріалом, самостійно оцінює окремі методичні явища, викладає матеріал логічно, послідовно, трансформує одержану інформацію, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, усвідомлює можливості використання тієї чи іншої інформації для втілення певних методичних моделей.

19-22 бали – випускник володіє матеріалом, самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст, однак припускається окремих недоліків: здебільшого це відсутність виразної особистісної позиції чи належної її аргументації.

18-21 бал – випускник відповідає осмислено, самостійно, але при цьому володіє елементарними навичками аналізу методичних явищ, за обсягом висловлювання сягає норми, його виклад загалом зв'язний, але відсутня самостійність суджень, їх аргументованість.

1-14 балів – здобувач вищої освіти не дає чіткої відповіді, висловлювання є лише набором фраз, які між собою не поєднуються за змістом, є непослідовними, відсутні факти, важливі для розуміння думки.

Четверте – практичне завдання з української мови виставляється за мовні розбори.

23-25 балів виставляється за:

Синтаксичний розбір речення. Випускник повністю оволодів теоретичним матеріалом, логічно і послідовно застосовує його при аналізі реченнєвої структури; виявляє творчий підхід до вивченого; засвідчує ознаки самостійної життєвої позиції, оцінюючи нові факти, явища, погляди; при відповіді не допускає фактичних і мовленнєвих помилок.

Фонетичний розбір узагальнює набуті знання з фонетики; вміння виконувати фонетичний розбір свідчить про якість засвоєння здобувачами вищої освіти цього освітнього компонента, вміння класифікувати звуки української мови за артикуляційними та акустичними властивостями, визначати дистрибуцію кожної із фонем, правильно транскрибувати слова, дотримуючись орфоепічних та акцентуаційних норм.

Здобувач вищої освіти уміло виконує фонетичну транскрипцію, послідовно ідентифікує комбінаторні й позиційні зміни звуків.

Морфологічний розбір випускник вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок морфологічного аналізу, чітко й правильно дає граматичну характеристику запропонованої частини мови.

Морфемний та словотвірний розбори здобувач вищої освіти добре володіє технікою виділення морфем у слові та словотвірних засобів при всіх способах творення слів. При цьому не тільки виокремлює морфеми, а й дає їм повну характеристику, визначає тип основи, вказує на морфонологічні зміни на морфемному шві, якщо такі

наявні. Розрізняє мету та завдання морфемного та словотвірного аналізів.

19-22 балів виставляється за:

Синтаксичний розбір речення випускник засвідчує високий рівень осмислення вивченого, спроможний логічно, аргументовано, чітко, точно і вільно висловлювати власні думки; при відповіді не допускає фактичних помилок; спостерігається уміння коментувати мовні явища, встановлювати системні зв'язки; мовлення чітке, логічне, хоча допускається одна мовленнєва помилка.

Фонетичний розбір здобувач вищої освіти допускає випадки невизначення і-подібної артикуляції, окремі випадки нерозпізнавання нескладотворчих звуків.

Морфологічний розбір здобувач вищої освіти припускається певних неточностей і похибок при аналізі практичного матеріалу, робить окремі помилки у процесі морфологічного розбору, однак сам виправляє їх після зауваження викладача.

Морфемний та словотвірний розбори здобувач вищої освіти показує достатні практичні навички, хоч допускає окремі помилки при виділенні компонентів слова, визначенні твірної основи чи словотворчих засобів.

15-18 балів виставляється за:

Синтаксичний розбір речення

Здобувач вищої освіти здатен досить зв'язно висловлюватися, добре відтворювати вивчений матеріал; застосовує набуті знання в стандартних ситуаціях, але не спроможний виконувати завдання, що вимагають застосування трансформаційних умінь; мовлення стилістично недосконале, висловлювання не завжди точне; допускається до чотирьох мовленнєвих помилок.

Фонетичний розбір

Задовільний стан виконання транскрипції, уміння розпізнавати окремі алофони та окремі види фонетичних чергувань.

Морфологічний розбір

Виконуючи морфологічний розбір, здобувач вищої освіти виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати граматичні явища, не достатньо повно аналізує слово як частину мови. З'ясовуючи граматичні значення слова, не може визначити засоби їх вираження.

Морфемний та словотвірний розбори

Здобувач вищої освіти нечітко розрізняє морфемний та словотвірний аналізи, виокремлює морфеми, але не може їх схарактеризувати. Під час словотвірного аналізу допускає помилки у визначенні словотворчого форманта, не може самостійно з'ясувати певні морфонологічні зміни при словотворенні.

1-14 балів виставляється за:

Синтаксичний розбір речення

Відповідь здобувача вищої освіти характеризується низьким рівнем усвідомлення; інколи звучать завчені напам'ять фрази, які не можуть чітко пояснитися; відсутні приклади, допускаються грубі фактичні помилки; висловлення «бідне», спрощене, містить сім мовленнєвих огріхів.

Фонетичний розбір

Частковий аналіз фонетичних явищ.

Морфологічний розбір

Здобувач вищої освіти не знає фахової наукової термінології, на низькому рівні засвоїв теоретичний матеріал, тому не може застосувати його на практиці, не володіє практичними навичками, допускає численні помилки під час морфологічного аналізу.

Морфемний та словотвірний розбори

Здобувач вищої освіти не знає наукової термінології з освітнього компонента

«Словотвір» та «Морфеміка», не може самостійно виокремити морфеми в слові, схарактеризувати їх, визначити спосіб творення, допускає численні помилки під час словотвірного та морфемного аналізів.

Оцінювання кожного питання в цілому має такий вигляд:

23-25 балів – «5» відмінно

19-22 бали – «4» добре

15-18 балів – «3» задовільно

1-14 балів – «2» незадовільно.

Випускник освітнього рівня бакалавра повинен володіти компетентностями:

ОП Середня освіта. Українська мова і література .

Інтегральна:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні:

ЗК 1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 5. Здатність застосовувати набуті знання та вміння в практичних ситуаціях, прогнозувати, проектувати та моделювати освітній процес, зрозуміло і недвозначно доносити власні висновки до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

ЗК 10. Здатність організувати освітній процес на засадах педагогічного партнерства з урахуванням можливостей для створення сприятливих психологічних умов для здоров'я, безпеки і соціальної інтеграції осіб, що навчаються.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК 1. Здатність володіти методологічними і теоретичними основами філологічних наук, методик навчання української мови і літератури, методик навчання англійської мови та зарубіжної літератури, базовими знаннями з української мови, теорії та історії української літератури, методик викладання української мови та літератури.

ФК 4. Здатність формувати в учнів предметні компетентності, застосовуючи сучасні підходи, методи й технології навчання української мови і літератури, англійської мови та зарубіжної літератури.

ФК 11. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з української мови і літератури, англійської мови та зарубіжної літератури.

ФК 14. Здатність цілевизначення, планування освітнього процесу та прогнозування його наслідків і результатів; уміння і здатність до прийняття обґрунтованих рішень.

Компетентності предметної спеціальності (ПК)

ПРН 4 – володіти класичними й інноваційними методиками викладання української мови і літератури, англійської мови та зарубіжної літератури у закладах середньої освіти.

ПРН 8 – знати сучасні підходи до організації та здійснення освітнього процесу згідно з вимогами педагогіки, психології, вікової фізіології й валеології, екології.

ПРН 11 – використовувати в практичній діяльності вчителів української мови та літератури й англійської мови і зарубіжної літератури новітні технології з урахуванням змішаного та дистанційного навчання; програмне забезпечення й сучасні технічні засоби навчання.

ПРН 15 – розробляти плани-конспекти уроків з української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури та методичні рекомендації щодо їх проведення.

ПРН 16 – вирішувати складні навчально-виховні завдання з урахуванням індивідуальних, соціально-психологічних особливостей, інтегрування різних видів діяльності та змісту різних дисциплін; критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією; прогнозувати, проектувати та моделювати освітній процес.

ПРН 19 – володіти сучасними технологіями організаціями навчального процесу й оцінки досягнень учнів на різних етапах навчання.

ФОЛЬКЛОР

Фольклор і фольклористика. Світоглядні системи українського фольклору. Періодизація та родо-жанрова система фольклору.

Зв'язок усної народної творчості з життям народу та професійною художньою літературою. Відображення в народнопоетичній творчості різних епох суспільних поглядів трудового народу, його історії, моральних та естетичних ідеалів.

Жанри календарно-обрядової творчості, їх ритуально-міфологічна основа. Соціально-побутова поезія, її зв'язок з виробничою діяльністю людей. Тематичне й образне багатство української народної родинно-побутової поезії. Використання її в художній літературі.

Героїчний епос українського народу. Українські народні думи та історичні пісні, їх тематика, ідейна спрямованість і жанрові особливості.

Народні пісні літературного походження.

Українські народні казки. Естетична та ідейна функція, ідейно-тематичний склад казок, їх образна система.

Основні види казкового епосу, відображення в ньому національних особливостей.

Прислів'я, приказки, загадки.

Легенди і перекази. Народні оповідання, бувальщини, небилиці, анекдоти, байки і притчі.

Форми народного драматичного дійства. Вертепна драма. Ляльковий театр.

Дитячий фольклор. Колискові пісні, пестушки та утішки як твори старших поколінь із призначенням для дітей

ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Праукраїнська література епохи зрілого Середньовіччя

Давня українська література. Вступ. Виникнення, розвиток і специфіка давньої української літератури. Періодизація давньої української літератури. Дослідники давнього українського письменства. Зв'язок давньої української літератури з іншими науками.

Література Київської Русі. Давньоруська література як культурне надбання Середньовіччя, її зв'язок з історією східнослов'янських народів. Перекладна та оригінальна література XI – I половини XIII ст. Багатство жанрів і тем перекладної літератури (Біблія, апокрифічна література, агіографічне письменство, патристика і збірники афоризмів, природничо-наукова література. Хронографи, повісті та романи). Оригінальна давньоруська література (літописи, по учення, сказання, ораторсько-учительна проза, паломницька література, моління). Феномен “Слова о полку Ігоревім”: історична основа твору та художнє зображення подій у ньому; авторський задум (провідна думка) і його розкриття через сюжет, композицію, систему образів; жанрові особливості й стиль; “Слово о полку Ігоревім” і усна народна творчість. Значення „Слова о полку Ігоревім”.

Українська література епохи пізнього Середньовіччя

Українська література II половини XIII ст. Історичні умови й культурний розвиток українських земель у другій половині XIII століття. Літописання цього періоду (Галицько-Волинський літопис). Ораторсько-проповідницька та агіографічна проза (“Слово про загибель землі Руської” та ін.). Загальні висновки про розвиток української словесності в XI – XIII століттях.

Українська література XIV – першої половини XVI ст. Історичні умови і культурний розвиток українських земель у XIV – першій половині XVI ст. Літописання

XIV – XVI ст.. Житійна література (нові редакції Києво-Печерського патерика). Творчість українських латиномовних письменників (Юрій Дрогобич, Павло Русин, Григорій Чуй, Станіслав Оріховський).

Українська література епохи Відродження. Бароко в давній українській літературі.

Українська література II половини XVI – першої половини XVII ст. Історичні обставини та культурно-освітній рух на Україні у II половині XVI – першій половині XVII ст. Полемічна література (виникнення, розвиток, твори видатних полемістів). Творчість Івана Вишенського – вершинне досягнення української полемічної літератури кінця XVI – першої половини XVII ст. Початки віршової літератури. Перші спроби висвітлення теорії віршування в граматиках Лаврентія Зизанія і Мелетія Смотрицького. Виникнення і розвиток української драматургії. Шкільна драма. Діалоги та інтермедії.

Українська література II половини XVII ст. Історичні обставини та культурні події в Україні другої половини XVII ст. Прозова література: Нові редакції літературних пам'яток; творчість Дмитра Туптала. Ораторсько-проповідницька проза (Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Іонікій Галятовський, Антоній Радивилівський). Історико-повістева проза (літописи – Густинський, Львівський, Київський; “Кройніка...” Феодосія Софоновича, “Синопис”). Українське віршування. Поетики. Творчість Климентія Зіновієва, Лазаря Барановича, Івана Величковського. Драматична творчість (шкільні драми, інтермедії). Переклади.

Українська література епохи Просвітництва: синтез стилів (бароко, класицизм, просвітительський реалізм, елементи сентименталізму)

Українська література XVIII ст. Історичний та культурний розвиток України у XVIII столітті. Козацькі літописи XVII – XVIII століть (твори Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка). “Історія Русів”. Українська драматична творчість XVIII століття (шкільна драма (“Милість Божа”), інтермедії, вертепні п'єси). Поезія (панегіричні вірші, духовна та громадська лірика, любовна поезія; художні особливості поетичних творів та їх історико-літературне значення).

Феофан Прокопович – один із найвидатніших державних і культурних діячів першої половини XVIII століття (життєвий шлях і літературно-естетичні погляди, віршовані твори).

Гумор та сатира в українській літературі XVIII ст. Джерела українських гумористичних і сатиричних творів. Розвиток інтермедійного жанру. Бурлескна творчість мандрівних дяків (пародії; генезис і тематика віршів-травестій). Сатиричні вірші II половини XVIII століття (“Отець Негребецький”, “Пекельний Марко”, “Вірша про Кирика”, “Плач київських ченців”, “Доказательства Хама Данилея Кукси потомственні”, “Плач дворянина”).

Творчість Григорія Сковороди. Загальні висновки до курсу. Життєвий шлях. Г.Сковорода – філософ, письменник, педагог. Жанрове й тематичне розмаїття, художні здобутки поезії Г.Сковороди (зб. “Сад божественних пісень”, позазбіркові поезії). Г.Сковорода як байкар. Притчі Г.Сковороди. Значення творчості Г.Сковороди в історії української і світової культури й літератури. Сковорода і сучасність. Загальні висновки до курсу.

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Поняття “нова українська література”, її періодизація.

Просвітительський реалізм. Поява нового жанру бурлеск і твори, що стояли поза бурлескною традицією. Вияви сентименталізму, поєднання його з реалістичними тенденціями. Шляхи розвитку романтизму в обох його течіях. Жанрове, тематичне, образне і мовне збагачення літератури.

І.П.Котляревський - перший класик нової української літератури, його

світоглядні засади та участь у суспільному і культурному житті України. “Енеїда”, її зв’язки з національними традиціями, зарубіжною літературою. Ідейно-тематична основа і творчий метод поеми. Поняття про бурлеск і травестію. Силабо-тонічний вірш. Жанрове новаторство, народність.

Драматичні твори (“Наталка Полтавка”, “Москаль-чарівник”), їх художні особливості. Просвітительський реалізм письменника.

Творчість П.П.Гулака-Артемовського. Протипанська спрямованість його байки “Пан та Собака”. Особливості форми.

Г.Ф.Квітка-Основ’яненко, його українські повісті та оповідання. Гумористично-сатиричні твори (“Салдацький партрет”, “Мертвецький великдень”, “Конотопська відьма” та ін.). Сентиментально-реалістичні повісті (“Маруся”, “Сердешна Оксана”, “Козир-дівка”, “Щира любов”), їх ідейно-тематичне спрямування.

Драматичні твори письменника (“Шельменко-денщик”, “Сватання на Гончарівці” та ін.).

Творчість Є.П.Гребінки, особливості його реалізму. Є.Гребінка та І.Крилов. Лірична спадщина митця “Човен”, “Маруся”

Історична тема у творчості Є.Гребінки (поема “Богдан”).

Романтизм в українській літературі. Місце і значення його в процесі становлення нової української літератури. Критика антинаукового протиставлення реалізму романтизму. Взаємозв’язки українських романтиків з митцями зарубіжної літератури.

Творчість поетів-романтиків Л.Боровиковського (“Чарівниця” “Вивідка”), М. Костомарова (“Сава Чалий”, “Переяславська ніч”), А.Метлинського (“Козак та буря”, “Бандура”), В.Забіли, М.Петренка.

ЛІТЕРАТУРА 40-60-Х РР. ХІХ СТ.

Літературний рух 40-60-х років ХІХ ст. на Україні. Подальший розвиток романтизму. Поняття про критичний реалізм як творчий метод художньої літератури. Утвердження критичного реалізму в творчості Т.Г.Шевченка.

Розширення творчих меж критичного реалізму 50-60-х років, збагачення темами, поява нових образів, жанрове зростання. Журнал “Основа” та його значення для активізації літературного процесу на Україні.

Т.Г.Шевченко – основоположник нової української літератури. Творчий шлях поета.

Лірика і балади раннього періоду («Тополя», «Русалка»). Соціально-побутові та історичні поеми раннього періоду («Тарасова ніч», «Перебендя», «Гамалія»). Романтизм і реалізм у поемі “Гайдамаки”.

Лірика періоду “трьох літ”, її громадянський пафос і висока художня довершеність. Ідейно-естетичні погляди поета того часу («Холодний яр», «Сліпий», «Великий льох», «Єретик»).

Сатира письменника, її народний характер. Тематичне, жанрове і стильове багатство поем “Сон” (“У всякого своя доля”), “Кавказ”, “І мертвим, і живим...”.

Соціально-побутові поеми “Сова”, “Наймичка”, “Відьма”. І.Франко про еволюцію образу матері в Шевченковій творчості. Поеми «Катерина», «Неофіти», «Марія» та нове трактування теми жінки-матері.

Творчість 1847-1857 років. Цикл поезій “В казематі”. Поет на засланні, його лірика, її мотиви, образи.).

Творчість 1857-1861 років. Поема “Неофіти”, вірш “Юродивий”

Творчість Марка Вовчка. Т.Шевченко про письменницю. “Народні оповідання”

(“Сестра”, “Одарка”, “Горпина”, “Ігрушечка”, “Максим Гримач”) та оцінка їх сучасною критикою. Поняття про характер та його типовість.

Повісті “Інститутка”, “Кармелюк”. Злободенність тематики, своєрідність жанру і стилю. Розповідна майстерність письменниці. Оповідання і повість як жанри епічного. Жанр героїко-романтичної повісті (“Дев’ять братів і десята сестриця Галя”).

Байкарська творчість Л.Глібова. Ідейно-естетичний зв’язок її з творами попередників у російській та українській літературах (Є.Гребінка, І.Крилов). Новаторство байкаря. Образ оповідача в байці.

Реалізм і народність байок 40-60-х років, збагачення їх тематики й поетики. Байка як жанр епічного роду. Байкарська творчість Л. Глібова 50-х-початку 70-х рр. XIX століття.

Життя і творчість С.Руданського, його новаторство у жанрі співомовок. Їх викривальний зміст, поетика.

Громадянська та інтимна лірика С.Руданського. Пошуки у жанрі епічної історичної поеми.

Творчість П.Куліша. Жанрова та ідейно-тематична класифікація ранньої творчості П. Куліша. Перший український роман “Чорна рада”: жанрово-художня своєрідність, особливості композиції, проблематика, система образів.

Творчість А.Свидницького. “Люборацькі” як перший зразок реалістично-соціального роману-хроніки в українській прозі. Система образів, прийомів їх творення, особливості стилю. Гумор і сатира як різновид комічного.

Творчість О.Стороженка. Відображення селянського побуту в оповіданнях “Закоханий чорт”, “Вуси”, “Голка”, “Межигірський дід” та ін. Незакінчена повість “Марко Проклятий”: особливості інтерпретації фольклорного сюжету, система образів, композиція.

Поетична спадщина Ю.Федьковича, використання Шевченкових традицій. Лірика, її мотиви і образи. Проза письменника “Три як рідні брати”, “Сафат Зінич”, “Люба-згуба”.

ЛІТЕРАТУРНИЙ РУХ 70-90-Х РОКІВ XIX СТ.

Українознавство 70-90-х років XIX ст. у контексті національно-визвольних змагань.

Театр. (М.Кропивницький, М.Старицький, М.Лисенко, І.Карпенко-Карий). Театр в Галичині.

Розвиток української літератури. Михайло Драгоманов у полеміці про українську літературно-національну справу 70-90-х років. Новий етап розвитку реалізму в 70-90-х роках. Тематичне, жанрове і стильове збагачення літератури.

Творчість І.Нечуя-Левицького (1838-1918 рр.). Життєвий і творчий шлях письменника. Тема села в ранній творчості Нечуя-Левицького. Повість “Рибалка Панас Круть”. Соціально-побутові повісті: “Микола Джеря”, “Кайдашева сім’я”. Образи, художні особливості, майстерність типізації й індивідуалізації в них. Твори про духівництво та інтелігенцію (“Старосвітські батюшки та матушки”, “Афонський пройдисвіт”, “Хмари”). Драматургія І.Нечуя-Левицького. Драма “Маруся Богуславка”. Значення творчості І.Нечуя-Левицького в розвитку української прози.

Життєвий і творчий шлях Панаса Мирного (1849-1920 рр.). Літературно-естетичні погляди письменника. Твори з життя інтелігенції (“Лихі люди”, “Народолубець”, “Пригоди з Кобзарем”). Роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”, його тематика, образи, засоби їх типізації, мова твору. Своєрідність композиції роману.

Поняття про соціально-психологічний роман. Соціально-психологічний роман

“Повія”. Композиція твору. М.Коцюбинський, І.Франко про роман “Повія”.

Борис Дмитрович Грінченко (1863-1910 рр.). Багатогранність наукової, літературної і громадської діяльності Б.Грінченка. Поетична творчість, різноманітність жанрів: вірші, балади, поеми, байки. Тематика ліричних творів. (“Шматок хліба”, “До праці”). Художня майстерність поема письменника. Мала проза Б.Грінченка (“Без хліба”, “Хата”, “Олеся”). Своєрідний характер реалізму у диалогії “Серед темної ночі”, “Під тихими вербами”. Значення творчості письменника.

Життєвий і творчий шлях Наталі Кобринської (1855 – 1920 рр.). Риси творчої індивідуальності письменниці. Специфіка повістєвої манери Н. Кобринської (“Пані Шумінська”, “Задля кусника хліба”). Мотиви і образи народної демонології у збірці “Казки” (“Хмарниця”, “Прости біг”).

Творчість Є.Ярошинської (1868 – 1904 рр.). Тематичне спрямування повістей (“Понад Дністром”, “Перекинчики”). Фольклорно-етнографічні розвідки письменниці.

Поезія 70-90-х років XIX ст.

Яків Іванович Щоголев (1823-1898 рр.). Політичні та естетичні погляди. Рання творчість. Збірки поезій “Слобожанщина”, “Ворскла”. Ідейно-художній аналіз поезій письменника. (“Ткач”, “Бурлаки”, “На могилі”, “Осінь”). Пісенність віршів Я.Щоголева. Героїчно-романтичні образи запорожців (“Орел”, “Воля”). Місце Я.Щоголева в українській поезії.

Іван Іванович Манжура (1851-1893 рр.). Громадська, етнографічна і літературна діяльність І.Манжури. Погляди на літературу і мистецтво. (“До музи”, “До Дніпра”). Образи знедолених трудящих у віршах “З заробітків”, “Бурлакова могила”. Соціальні і філософські ноти у ліриці. Сатира і сарказм у творах І.Манжури. Твори для дітей: поеми “Іван Голик” і “Трьомсин-богатир”. Переклади і переспіви І.Манжури. Значення творчості.

Павло Арсенович Грабовський (1864-1902 рр.). Життєвий і творчий подвиг П.А.Грабовського. Боротьба поета за реалізм, народність літератури проти теорій “чистого мистецтва” та “єдиного потоку”. Твори про роль митця в суспільстві (“Я не співець чудовної природи”, “До парнасців”, “До сіячів”). Тематичне багатство поезій (“Швачка”, “Веснянка”, “Не раз ми ходили в дорогу”, “До Н.К.С.”, “До України”, “До Русі-України”). Новаторство поета. Літературно-критичні твори (“Дещо про творчість поетичну”, “Пам’яті Т.Г.Шевченка”). Значення творчості поета.

Український професійний театр і драматургія другої половини XIX ст.

Театр корифеїв під керівництвом М.Старицького, М.Кропивницького. Театр галицького товариства “Руська бесіда”, його оцінка І.Франком, М.Кропивницьким.

Михайло Петрович Старицький (1840-1904 рр.). Актуальність тематики і сценічності творів М. Старицького: “У темряві”, “Не судилось”, “Талан”. Новаторство письменника у створенні жанру історичної драми (“Б.Хмельницький”, “Маруся Богуславка”, “Оборона Буші”, “Остання ніч”). Художня проза. “Оболога Буші”, трилогія “Богдан Хмельницький”. Значення творчості М.Старицького.

Драматургія і театральна діяльність Марка Кропивницького (1840-1910 рр.). Перша соціально-побутова драма. Продовження традицій І.Котляревського і Т.Шевченка у п’єсі “Дай серцю волю, заведе в неволю”. Психологізм драми “Доки сонце зійде, роса очі виїсть”. Актуальність проблематики драми “Глитай або ж Павук”. Значення творчості драматурга.

Діяльність Івана Карпенка-Карого (1845-1907 рр.). Новаторство у жанрі соціальної комедії (“Сто тисяч”, “Хазяїн”). Високі сценічні якості комедії “Мартин Боруля”, своєрідність конфлікту, особливості гумору п’єси. Диалогія “Суєта”,

“Житейське море”. Історична тематика в творчості І.Карпенка-Карого

(“Бондарівна”, “Паливода 18 ст.”, “Сава Чалий” – як “архівір нашої літератури” (І.Я.Франко)).

Життєвий і творчий шлях Івана Яковича Франка (1856-1916 рр.). Літературно-естетичні, філософські погляди письменника. Становлення І.Франка як поета, його роздуми про “секрети поетичні”. Збірка “З вершин і низин”, її новаторство, тематика, художня досконалість. Збірка “Зів’яле листя”. Мотиви інтимної лірики. Жанрова різноманітність і новизна збірки. Літературна критика про цю збірку. Ідейно-художній аналіз соціально-побутових, історичних і філософських поем (“Смерть Каїна”, “Мойсей”). Місце художньої прози у спадщині письменника. Твори з робітничою тематикою (“Бориславські оповідання”, “Борислав сміється”). Оповідання, повісті з життя селянства (“Ліси й пасовиська”, “Добрий заробіток”). Твори з життя інтелігенції (“Лель і Полель”, “Перехресні стежки”). Історична тема в прозі Івана Франка (“Захар Беркут”). Драматичні твори, їх тематика, жанри. Соціально-побутова драма “Украдене щастя”, її конфлікти, реалізм і типовість образів. Літературно-критична діяльність: “Література, її завдання і найважливіші ціхи”, “Слово про критику”, “Із секретів поетичної творчості”. Переклади Франка (А.Міцкевич, У.Шекспір, В.Гюго, Г.Гейне). Роль І.Франка у розвитку української фольклористики. І.Франко і наша сучасність.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ кін. XIX – поч. XX ст.

Культурно-історичні умови та особливості розвитку української літератури кін. XIX – поч. XX ст. Народництво (позиція І. Франка, С. Єфремова, М. Грушевського та ін.) versus модернізм (погляди Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Вороного щодо необхідності якісних змін у вітчизняній літературі). Національна специфіка новітніх, зокрема модерністських, течій і напрямів вітчизняного художнього письменства означеного періоду у їх співвіднесенні зі світовим літературним процесом. «Українська хата» як етап у модернізації культури.

Продовжувачі традицій реалізму в українській прозі кін. XIX – поч. XX ст. Творчість Т. Бордуляка («Дай, Боже, здоровля корові», «Діти», «Бідний жидок Ратиця», «Для хорого Федя», «Прохор Чиж», «Ювілят») та О. Маковея («Туга», «Як я продавав свої новели», «Як Шевченко шукав роботи», «Ярошенко») з огляду на тісний зв’язок із народницьким реалізмом.

Жанрово-стильові особливості прози перехідного періоду. Жанрово-стильова амбівалентність прози перехідного періоду. Елементи оновлення, стильові зрушення убік від традиційності. Творча еволюція Г. Хоткевича (поезії у прозі, повість «Авірон»). Специфіка ідіостилу С. Васильченка («Мужицька арихметика», «Осінній ескіз», «Чайка»). «Естетика страждання» у прозі А. Тесленка («За пашпортом», «Хуторяночка», «У схимника», «Поганяй до ями», «Страчене життя»).

Михайло Коцюбинський (1864–1913 рр.). Тематика й художньо-зображальні особливості творів М. Коцюбинського. Еволюція його творчої манери від натуралізму до модернізму («Ціпов’яз», «Хо», «Відьма», «На камені»). Поєднання ознак імпресіонізму і символізму («Intermezzo»). Поетика психологізму в новелах та оповіданнях («Лялечка», «Цвіт яблуні», «Сміх», «Він іде»). Повість «Тіні забутих предків»: неоромантичний характер твору, роль фольклорно-міфологічних ремінісценцій, модерністичне розуміння людської душі.

Ольга Кобилянська (1863–1942 рр.). Вплив європейської культури та українського феміністичного руху на світоглядно-естетичну концепцію О. Кобилянської, новаторство письменниці (проза авторки як модель раннього українського модернізму), жанрові особливості та ідейно-тематичний зміст творів

(«Людина», «Царівна», «Природа», «Земля»), глибокий психологізм («Битва», «Лист засудженого вояка до своєї жінки»), поєднання стильових тенденцій імпресіонізму, символізму та неоромантизму («Valse melancholique», «Impromptu phantasie»).

Василь Стефаник (1871–1936 рр.). Проза В. Стефаника з огляду на її проблемно-тематичну, жанрово-стильову та сюжетно-композиційну специфіку («Новина», «Камінний хрест», «Катруся», «Діточа пригода», «Сама-саміська», «Лан», «Скін», «Гріх»). Внесок митця у формування жанру новели в українській літературі. «Творча співдружність» із Марком Черемшиною та Л. Мартовичем («покутська трійця»).

Агатангел Кримський (1871–1942 рр.). Сутнісні характеристики декадансу як духовно-інтелектуального феномену, його національна специфіка. Вплив занепадницької естетики на творчість А. Кримського. Постать митця у вітчизняному культурному дискурсі. Експериментальний характер малої прози письменника. Роман «Андрій Лаговський»: жанрова специфіка, проблемно-стильові домінанти.

Михайло Яцків (1873–1961 рр.). Творчість М. Яцкова як неоднорідне явище, що характеризується сецесійною колажністю, співіснуванням елементів модерності й літературної традиції («Архівір», «Готуріди», «Поганство юрби», «Мальований стрілець», «Дитяча груди у скрипці», «Дівчина на чорнім коні»). Творчість письменника в українському та зарубіжному літературному контексті (спорідненість із художньою манерою В. Стефаника та Е. По).

Володимир Винниченко (1880–1951 рр.). Принципова переорієнтація української епіки в напрямку модернізму в творах митця. Жанрово-стильова поліфонія прози В. Винниченка. Полеміка з етнографічним реалізмом у малій прозі письменника. Експерименти з художньою формою в метанаративах В. Винниченка.

Художні пошуки В. Винниченка-драматурга: відхід від традиційних й утвердження нових стильових, виражальних можливостей, зосередженість на внутрішній боротьбі характерів у драматургії митця («Базар», «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Між двох сил»).

Леся Українка (1871–1913 рр.). Життєвий і творчий шлях, багатогранність літературної спадщини Лесі Українки, її художній світогляд та особливості поезики (ліричні цикли «Сім струн», «Подорож до моря», «Невільничі пісні», «Невольницькі пісні», «Ритми», «Мелодії»). Духовно-естетична концепція неоромантизму (статті «Малорусские писатели на Буковине», «Новейшая общественная драма»). Неокласичні тенденції в ранній поезії. Використання сюжетів, пов'язаних з античними та євангельськими мотивами, авантекст як основа мислетворення Лесі Українки (поєми «Давня казка», «Роберт Брюс – король шотландський», «Одно слово», «Віла-посестра», «Ізольда Білорука»).

Новаторство поетичного театру Лесі Українки. Поєднання української традиції та загальносвітового культурного досвіду. Індивідуальна аксіологічна система авторки (драми «Блакитна троянда», «Кассандра», «Лісова пісня», «Камінний господар», «Оргія»). Драматургія Лесі Українки у світовому контексті.

Володимир Самійленко (1864–1925 рр.). Світоглядно-естетичний поліфонізм поетичної творчості В. Самійленка (естетичні тенденції неокласицизму та романтичне світовідчуття). Проблемно-стильові домінанти філософської лірики поета. Філософська інтерпретація давньогрецької легенди в поемі «Герострат». Інтертекстуальна основа сатирично-гумористичних творів митця («Патріота Іван», «Патріоти», «На печі», «Ельдорадо», «Ідеальний публіцист», «Новий лад», «Божий приклад», «Невдячний кінь», «Чому люде лихі»).

Микола Вороний (1871–1942 рр.). Творчість Миколи Вороного як фундатора вітчизняної модерної поезії в контексті українського символізму («Старе місто», «Тіні»,

«Memento mori!», «Vae victis!», «Срібний сон», «Spharenmusik», «Лілеї», «Спомини», «Блакитна панна», «Скрипонька», «Інфанта», «Палімпсест»). М. Вороний як теоретик символізму. Світоглядно-естетичні домінанти символізму в поетичній творчості митця. Структурна своєрідність творчості М. Вороного-символіста. Інтертекстуальний вимір поезії М. Вороного.

Олександр Олесь (1878–1944 рр.). Естетичні тенденції поетичної творчості Олександра Олеся («Айстри», «Чари ночі», «О слово рідне», «З журбою радість обнялась», інші поезії за вибором студента). Неоромантична основа художнього світу митця. Інтерпретація світоглядно-естетичних засад символізму. Спорідненість із романтичною лірикою ХІХ ст. Елементи експресіоністичної поетики.

Драматургія Олександра Олеся у творчому діалозі із символістською драматургією тогочасної доби, неоромантичні тенденції («По дорозі в Казку», «Над Дніпром», «Ніч на полонині»).

Молода Муза (1906–1909 рр.). Естетичні засади, генетичні витоки, історичні підвалини та стильова динаміка творчості поетів «Молодої Музи». «Молода Муза» як антипод позитивістської парадигми. Характер ліричного світовідчуття Б. Лепкого (поезії за вибором студента). Поетичне новаторство В. Пачовського (зб. «Розсипані перла»). Особливості лірики П. Карманського (зб. «З теки самовбивці», «Ой люлі, смутку»). Типологічна спорідненість із європейським явищем – поезією «Молодої Польщі».

ЛІТЕРАТУРА ХХ ст.

Український літературний процес 1920-1930 рр: специфіка розвитку, ідейні та естетичні пошуки в контексті модернізму. Понятійне розмаїття: “розстріляне відродження”, “червоний ренесанс”, “радянська література”. Проблема “вульгарного соціологізму” і “соціалістичного реалізму”. Особливості естетичної свідомості (вітаїзм, романтика вітаїзму, кларнетизм, соборність, історіософічність, творчий універсалізм, синтез літературних течій в одній творчості, полемічність, проблема читання, проблема авторської маски, психологічна деструкція). Літературні угруповання 20-30-х рр. ХХ століття та літературна дискусія 1925-1928 рр. Харківський будинок “Слово” – маркер “розстріляного відродження”.

Естетична багатогранність української поезії 20-30-х рр. ХХ ст. Кларнетизм П. Тичини як проявлення елітарної стратегії у площині новітньої української поезії. Драматичні перепади у творчості митця. Символізм, неокласицизм та неоромантизм в літературі 1920-1930 рр. (М. Йогансен, Т. Осьмачка та ін.). Натурфілософська лірика Є. Плужника. Поезія романтиків революції (В. Еллан-Блакитний, В. Сосюра). Український футуризм (М. Семенко, О. Влизько, М. Бажан). Авангардизм (“конструктивний динамізм”) В. Поліщука та інших українських поетів. Антилірика “короля футуроперій” Г. Шкурupія.

Грані творчої майстерності неокласиків. Естетична платформа групи неокласиків. Культурологічна спрямованість творчості М. Зерова. Історіософічність мислення та іронія митця у збірці “Камена”. Сонет “Лебеді” М. Драй-Хмари як проєкція естетичної програми та власної долі митця. Образ неокласиків у незавершній поемі “Попіл імперій” Ю. Клена (О. Бургардта). Перехід М. Рильського від раннього етапу творчості до неокласики.

Жанрово-тематичне розмаїття прози 1920-1930-х років. Орнаменталізм у силовому полі експериментальної прози 1920-х рр. (А. Любченко, М. Хвильовий, М. Яловий). Інтермедіальна художня практика в поліжанровому романі “Майстер корабля”

Ю. Яновського. Еволюція Г. Косинки: від імпресіонізму до неореалізму. Фантастичний

жанр в українській літературі 1920-1930-х рр. Роман-пантопія “Сонячна машина” В. Винниченка. Експериментальний пафос наукової фантастики Ю. Смолича. Жанрова специфіка української інтелектуальної прози 1920-х рр. (Є. Плужник, В. Підмогильний, В. Домонтович, Б. Антоненко-Давидович). Альтернатива “серйозній літературі”: жанровий експеримент М. Йогансена у романі без правил “Подорож ученого доктора Леонардо...”. Жанрові різновиди української детективної прози (Ю. Шовкопляс). “Авангардистська проза” (О. Чужий, Г. Коляда, Г. Шкурупій, Д. Бузько, Л. Скрипник).

Гумор і сатира 1920-1930-х рр. Сміхова культура доби. “Червоний перець” – перший сатиричний журнал. Гумористична творчість Л. Чернова. Формально-змістові домінанти творчості Остапа Вишні. Жанрове розмаїття гумористичних творів В. Чечвянського.

Імітаційна література “пролетреалізму”. Більшовицька політика в літературі. Соцреалізм: ідеологічні та естетичні стратегії. Жанрові пріоритети “пролетпоезії”. Конструювання радянського неоміфу в творчості українських прозаїків (А. Головка, Г. Епик).

Український літературний процес 1920-1930-х рр. в еміграції. Дискурс понять “діаспора”, “еміграція”, “материкова та еміграційна література”. “Хвилі” української еміграції та їх вплив на літературний процес. Літературно-мистецькі об’єднання. Історіософська лірика Є. Маланюка. Тема голодомору в романі-хроніці “Марія” У. Самчука.

Специфіка української драматургії 20-30-х рр. Криза української драматургії 1920-х рр. Історична драма “Мазепа” Л. Старицької-Черняхівської: рух проти течії. Сільові принципи символізму в драмах Я. Мамонтова. Експериментальна драма високого модернізму. Експресіонізм та фантастика в українській драматургії. Принципи класицизму в неоромантичній драмі “Яблуневий полон” І. Дніпровського. Психологічний метод у поетичній драмі “У дворі на передмісті” Є. Плужника.

Драма в контексті соціального замовлення. Формування канону соцреалістичної драми в кінці 1920-х рр. Театралізація повсякденності і життя драми в 1930-ті рр. Творчість “червоного Шекспіра” О. Корнійчука як еталонний тип драматургії соцреалізму. Місце п’єс Л. Первомайського у радянській міфологізації громадянської війни.

Літературний процес в Україні в 40-50-х рр. XX ст. Ідейно-естетичний рівень художніх творів. Моделі війни в соцреалістичному вимірі літератури. Особливості розвитку української літератури повоєнного періоду. Втручання керівних органів у творчий процес як негативний чинник розвитку українських письменства. Функція РОЛІТів.

Поезія Другої світової війни. Мобілізаційний статус літератури як передумова ключової позиції поезії в літературі 1940-х рр. “Шухлядні” твори В. Сосюри та нищівна критика поезії “Любіть Україну”.

Драматизм війни та повоєнної дійсності в прозі та драматургії 1940-1950-х рр. Антивоєнний роман як художнє явище. Утвердження ліризму як стильової тенденції української прози середини XX ст. Матриця радянської літератури та масової культури в драматургії 1940-1950-х рр. Внесок І. Кочерги у розвиток українського театру. Ю. Яновський – драматург: родинна драма “Дочка прокурора”.

Парадигма воєнної та повоєнної творчості Олександра Довженка в культурному контексті доби. Антивоєнна новелістика: “Воля до життя” та “Стій, смерть, зупинись!” Історична доля української нації в кіноповісті “Україна в огні”. Народно-поетичні образи в кіноповісті “Повість полум’яних літ”. Антропоморфний світ кіноповісті “Зачарована Десна”. Таємничий приватний вимір Довженкового “Щоденника”. **Антимілітарні проєкції прози Олеса Гончара.** Сільові константи романтичного

письма в романістиці митця. Бінарна опозиція “війна – мир” у новелах “Модри камінь”, “За мить щастя”. Лірико-емоційна “документальність” трилогії “Прапороносці”. Система образів символів в художній тканині роману “Людина і зброя”.

Тенденції літературного процесу в українській еміграції 1940-1980-х рр. XX ст. Мистецький український рух як духовний феномен. Особливості “національно-органічного стилю” за Ю. Шерехом (Шевельовим). “Велика проза” І. Костецького та Ю. Косача в контексті модерністських стратегій романістики діаспори. Українська діаспорна антитоталітарна проза (І. Багряний, У. Самчук, В. Барка, Т. Осьмачка, Д. Гуменна). Філософська модерна драма та її місце в діаспорній драматургії другої половини XX ст.

Художнє осмислення протистояння людини та системи в романах Івана Багряного. Екзистенційні пошуки людини в романі “Людина біжить над прірвою”. Художній світ роману “Тигролови”: специфіка жанру, образна система, хронотоп, символіка. Проблема “політичного та духовного терору” в романі “Сад Гетсиманський”. Іван Багряний – драматург. Композиція та образи-гіперболи в комедії “Генерал”.

Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. Поетикальні виміри роману “Доктор Серафікус”: жанрові особливості, широта проблематики, психологізм, урбанізм. Політичний вимір доби в романі “Без ґрунту”. Деструкція як художній прийом у повісті “Дівчина з ведмедиком”.

Українське шістдесятництво як суспільно-мистецький феномен. Зміст та співвідношення понять “дисидентство”, “конформізм”, “літературна генерація”, “філософія бунту”, “хрущовська відлига”, “виклик часу”. Дискусії навколо поняття “шістдесятники” (Л. Костенко, І. Дзюба, О. Танюк, Л. Тарнашинська, Я. Секо, М. Павлишин та ін.). “Заборонена література” та феномен “самвидаву”.

Естетична своєрідність поетичної генерації шістдесятників Сильові течії в українській поезії 60-х рр. XX ст. (модерна, традиційна, авангардистська). Модерністські пошуки у творчості поетів-новаторів (І. Драч, М. Вінграновський). Продовження естафети сонцепоклонства в українській літературі у творчості І. Драча. Синтез новаторства і традиції у творчості В. Симоненка, Д. Павличка.

Нові художні якості української прози 1960-1980-х рр. Проблеми типології малої прози українських шістдесятників. “Химерна” проза та її жанрово-стильові особливості (В. Земляк, Є. Гуцало, В. Дрозда, В. Шевчука). Діалогія В. Земляка “Лебедина зграя”, “Зелені Млини” як вершинний набуток “химерної” прози. Поетика реалістичної прози (Б. Харчук, А. Дімаров, Г. Тютюнник, Гр. Тютюнник, Ю. Щербак, В. Яворівський). Жанрово-стильовий перелом в українській прозі кінця 1960-х. Конкретно-аналітична стильова течія та її риси. Неореалістична проза в літературному процесі 1960-1970-х рр. Роман “Вир” Г. Тютюнника як новаторське явище. Критичний та документальний реалізм у прозі В. Дрозда, Ю. Щербака, В. Яворівського. Об’єктивно-реалістичне осмислення дійсності у прозі Є. Гуцала. Жанр реалістично-психологічного роману в творчості Р. Андріяшика. Проза А. Дімарова як явище конкретно-аналітичної стильової течії. Еволюція митця – від “історій” до діалогії “Прожити й розповісти”.

Художня парадигма “гри” та “реальності” у творчості Володимира Дрозда. Постать митця у спогадах дружини І. Жиленко “Мій Володя”. Художня парадигма філософських пошуків та композиційно-сміслових експериментів В. Дрозда. Проблема знеособлення людини в суспільстві в оповіданні “Білий кінь Шептало”. Художня інтерпретація біблійного мотиву зрадництва в оповіданні “Іскаріот”, у романах “Злий дух. Із житієм”, “Листя землі”.

Тенденції розвитку історичної романістики 1960-1980-х рр. “Нова хвиля” історичної романістики, її основні риси та зумовленість добою. Художнє відтворення різних

історичних епох у прозі Р. Іваничука. Жанрова специфіка роману “Орда” (історико-химерний, гротескно-химерний). Цикл романів Р. Іваничука про українську історію XV–XX ст.: “Черлене вино”, “Мальви” (“Яничари”), “Манускрипт з вулиці Руської”, “Вода з каменю”, “Шрами на скалі”. Жанрова і тематична багатоплановість прози П. Загребельного. Цикл романів про Київську Русь: філософська, національна, морально-етична проблематика романів “Диво”, “Первоміст”, “Смерть у Києві”. Художня версія історичних постатей жінок-українок у романах “Роксолана”, “Свпраксія”: історична основа, психологізм образів, гендерна проблематика, чинники формування образу жінки (національні, міфопоетичні, біблійні, психологічні). Жанрово-тематичне розмаїття історичної романістики Ю. Мушкетика. Романтичне уславлення козацького лицарства в романі “Яса”. Суперечливість образів кошового отамана Івана Сірка та козацької старшини. Художнє осмислення доби Руїни в романах “Гетьманський скарб”, “На брата брат”.

Творчість Ліни Костенко в контексті поезики шістдесятництва. Неокласичні засади творчості мисткині. Багатство культурологічного світу лірики: образи митців світової культури; художня трансформація античних та біблійних мотивів й образів. Історичний дискурс поезії: проблема історичної пам’яті та врятування українства як етнічного і духовного феномену. Емоційне багатство та художня довершеність інтимної лірики. Духовний світ ліричної героїні. Цикл “Інкустації”: поезика назви та її органічне втілення в художній системі віршів. Художня своєрідність поем “Сніг у Флоренції”, “Дума про братів неазовських”. Історичні романи у віршах Ліни Костенко: “Маруса Чурай” та “Берестечко”.

Василь Стус: феномен доби. Екзистенціальні засади творчого мислення поета: “життя як творчість” (за Д. Стусом). Романтична реалізація авторського “Я” у збірці “Круговерть”. Експериментаторство та філософська глибина поезій у збірці “Зимові дерева”. Збірка “Палімпсести” як квінтесенція духу поета. Абсурдність світу у збірці “Веселий цвинтар”. “Таборовий зошит” В.Стуса – унікальний документ доби. В.Стус – перекладач (Гете, Рільке). “Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР” В. Кіпіані. Кінорецепція постаті В. Стуса у фільмі “Заборонений”.

Рецептивно-комунікативна парадигма малої прози Григіра Тютюнника. Специфіка ідіостилю митця: художня деталь, психологізація пейзажів, мотив пам’яті, своєрідність вираження мікросвіту почуттів героїв. Мистецтво психологічного аналізу світу дитини у малій прозі Гр. Тютюнника: дитинство сина репресованого (“Три зозулі з поклоном”); воєнне та повоєнне дитинство та юність (“Климко”, “Вогник далеко в степу”). Проблема втрати духовності, історичної пам’яті в новелах “На згарищі”, “Вуточка”. Естетична концепція кохання в новелістиці Гр. Тютюнника: “Зав’язь”, “Кізенька”, “Три плачі над Степаном”, “Три зозулі з поклоном”.

Жанрово-стильове багатство інтелектуально-філософської прози Валерія Шевчука. Стильові особливості прози митця: поезика умовності, «неохимерність», необароковість. Міфопоетика, барокові мотиви та модернізація жанру балади в романі «Дім на горі». Проблемно-тематичне коло «міської» прози В. Шевчука («Чортиця», «Горбунка Зоя», «Місяцева зозулька з ластів’ячого гнізда», «Жінка-змія»). Літературна антропологія прозового світу В. Шевчука (збірка оповідань і новел «Серед тижня», «Набережна 12»). Роман-трилогія «Три листки за вікном»: троїста структура; філософсько-естетичні засади; риси химерної прози (магічного реалізму); бароковий світогляд («Ілля Турчиновський»), символізм («Петро Утеклий»), психологічний портрет українця в імперії станом на середину XIX ст. («Ліс людей»).

Специфіка розвитку літератури періоду застою і теорії безконфліктності (70–80-ті рр. XX ст.). Ідеологічні утиски та репресії митців у «застійну добу». Український поетичний андеграунд «застійної доби» (В. Стус, Т. Мельничук, І. Калинець). Естетична опозиція та недекларована світоглядна концепція Київської школи. Сімдесятники як покоління «другого шансу» / «покоління реставрованого часу». Антиідеологічність, десоціологізація як засадничі риси світогляду сімдесятників (І. Білик, Г. Снегірьов, В. Яворський, М. Руденко). Вісімдесятники та явище «соціальної чорнухи». Нове покоління прозаїків: О. Ульяненко, Є. Пашковський, В. Медвідь, В. Дібров, В. Портяк та інші.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Своєрідність методики викладання літератури як науки, її складові частини і джерела розвитку. Зв'язок методики викладання літератури з іншими науками. Методи наукового дослідження.

Завдання навчального предмета “Українська література” і етапи літературної освіти. Шкільна програма як документ. Принципи побудови і структура програм. Календарний план вчителя. Навчально-методичний комплекс. Особистість вчителя-словесника. Літературна освіта в сучасній школі. Основні етапи літературного розвитку школярів.

Методи навчання на уроці. Поняття про методи навчання на уроці: словесні, наочні та практичні. Класифікація методів за М.І.Кудряшовим, О.Р.Мазуркевичем, Є.А.Пасічником. Взаємодія методів і прийомів у процесі вивчення художнього твору.

Урок літератури. Прогнозування й моделювання естетичних реакцій на уроках літератури.

Вимоги до уроків літератури: врахування принципів дидактики, мети навчання, змісту навчального матеріалу, методів, прийомів та форм навчання, розгляд оптимальної структури. Проблема типології уроків літератури. Інклюзивні уроки у Новій українській школі та вимоги до них. Підготовка вчителя-словесника до уроку.

Проблемне вивчення літератури. Сутність проблемного навчання. Шляхи створення проблемних ситуацій і рівні проблемності на уроці літератури. Основні методи проблемного навчання.

Розвиток зв'язного мовлення учнів. Мета, завдання, специфіка занять з розвитку мовлення. Принципи класифікації письмових робіт. Етапи роботи над письмовим твором на літературну тему. Норми оцінювання письмових робіт.

Позакласне читання. Мета, завдання, методика підготовки і проведення уроків позакласного читання. Сфери позакласного читання з літератури: програмові твори для самостійного читання, твори за позакласними списками; твори за власним вибором. Структура уроку з позакласного читання. Різновиди уроків з позакласного читання: конференція, уявна мандрівка, конкурс на кращого читця, урок запитань і відповідей, урок-диспут, урок-інсценізація.

Вивчення біографії письменника. Принципи вивчення біографії письменника. Джерела вивчення біографії: листи письменника, автобіографії, щоденники, спогади сучасників, художньо-біографічні твори. Форми і методи вивчення біографії: лекції, бесіди, “заочні екскурсії”.

Основні етапи роботи над художнім твором. Підготовка учнів до сприймання. Читання твору і його види. Аналіз художнього твору. Підсумкові заняття в системі вивчення твору чи творчості письменника. Специфіка вивчення підсумкових оглядів. **Методологія і методика аналізу художнього твору.** Принципи аналізу: єдність змісту і форми; історичний підхід до аналізу художніх явищ; єдність думки і почуття;

дидактичні принципи. Історико-генетичний та історико-функціональний підхід до вивчення твору. Прийоми аналізу: повторне перечитування епізодів, зіставлення творів; шляхи аналізу: цілісний (аналіз за розвитком дії), композиційний, пообразний, проблемно-тематичний, структурно-стильовий.

Вивчення епічних творів. Види роботи під час вивчення епічних творів: організація читання, робота над текстом. Аналіз його. Складання плану епічного твору. Переказ твору і його види, усне малювання, складання кіносценарію, інсценізація твору.

Робота над художнім образом. Образ-персонаж. Художній образ як основне поняття. Методика роботи над образом-персонажем (особливості зображення героя в епічному творі: показ персонажа у діях і вчинках, авторська характеристика персонажа, змалювання зовнішності героя, індивідуалізація мови персонажа, розкриття внутрішнього світу персонажа через показ його настроїв. Прийоми аналізу і шляхи аналізу. Порівняльна характеристика персонажів. Значення творчого підходу до аналізу художніх образів.

Особливості вивчення ліричних творів. Прийоми аналізу ліричних творів. Підходи до вивчення поезій. Шляхи аналізу ліричних творів.

Особливості вивчення драматичних творів. Специфіка вивчення драматичних творів: засвоєння теоретичних понять драми як літературного роду, роль конфліктів. Аналіз твору.

Особливості вивчення фольклорних творів. Особливості вивчення епічних фольклорних творів (казок, легенд, переказів, дум), ліричних (пісень), драматичних творів (п'єс). Специфіка вивчення прислів'їв, приказок, загадок.

Вивчення літературно-критичних статей. Поняття вивчення літературно-критичних праць. Шляхи вивчення, методи та прийоми роботи (реферування; коментоване читання; складання планів, тез; конспектування; самостійна робота).

Методика роботи над теоретико-літературними поняттями. Завдання, принципи, методи, прийоми, система вивчення, види робіт. Роль літературних ігор, письмових творів.

Позакласна робота з літератури. Мета, завдання, форми і зміст позакласної та позашкільної роботи з літератури. Літературні факультативи, тижні літератури, конференції, диспути, літературна творчість учнів, збирання фольклору, шкільний літературний музей, літературні екскурсії і походи.

Вивчення літератури рідного краю. Зміст програмного матеріалу (планування в 5,6 ... класах). Вивчення регіональних та місцевих письменників: П.Ребро, Д.Ботушанська, О.Фесюк, І.Олексенко, В.Орлов, В. Харін та ін. Форми вивчення, принципи і особливості аналізу. Структура уроку літератури рідного краю. Типологія уроків: круглий стіл, заочна екскурсія, урок-диспут, літературний вечір, літературна вітальня.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. Київ: Смолоскип, 2006. 464 с.
2. Білоус П. Історія української літератури XI–XVIII ст. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 423 с.
3. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Вид. 2-е, перероблене та доповнене. Київ: Критика, 2009. 447 с.

4. Історія української літератури : у 12 т. Т. 7, кн. 1–2: Література 80–90-х років XIX ст. / наук. ред. Л. Мороз. Київ : Наукова думка, 2020–2021.
5. Калантаєвська Г. Українська література XIX століття: навч. посібник. Суми: Сумський державний університет. 2016. 237 с.
6. Камінчук О. Художній дискурс української поезії кінця XIX – початку XX ст.: монографія. Київ: Педагогічна преса, 2009. 350 с.
7. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст.: підручник: у 10 т. Тт. 1–5: У сподіваннях і трагічних зламах. Київ: Академія, 2013–2017.
8. Копейцева Л.П., Єгорова Ю.М. Методика викладання світової літератури у вищих навчальних закладах. Мелітополь, МДПУ. 2016. 348 с.
9. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. 3-тє вид., стер. Київ: Знання-Прес, 2005. 591 с.
10. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі: монографія. Київ: Стилос, 2008. 544 с.
11. Руснак І. Український фольклор. Київ: «Академія», 2012. 304 с.
12. Свєрбілова Т., Малютіна Н., Скорина Л. Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини XX століття: монографія / за заг. ред. Л. Скорини. Черкаси, 2009. 598 с.
13. Теорія літератури: [підручник] / за наук. ред. Олександра Галича. 3-тє вид. Київ: Либідь. 2006. 488 с.
14. Ткачук М. Українська поезія останньої третини XIX століття: основні тенденції розвитку й естетична стратегія. Тернопіль: Мандрівець. 2018. 235 с.
15. Токмань Г. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. Київ: Ленвіт. 2012. 321 с.
16. Філоненко С. Усна народна творчість : навчальний посібник. Київ, 2008.

Додаткова література

1. Українська література XIX століття: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. Н.М. Гаєвська. Київ: Либідь, 2006. 1328 с.
2. Hundorova T. Modernism after the Postmodern: Other Modernisms // Comparative Literature & World Literature. Peking: Peking University Press, 2014. № 5. P. 2–13.
3. Tomlinson, C. A. How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms. 2nd Ed. Alexandria, VA: ASCD, 2001. Chapters 11–13.
4. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи: Навч. посібник. Ніжин. 2002. 187 с.
5. Давня українська література: словник-довідник / авт.-уклад. Б. Білоус, П. Білоус, О. Савенко; за ред. П. Білоуса. Київ : ВЦ «Академія», 2015. 208 с.
6. Демченко С., Сафонов Ю. Давня Українська література (X–XIII століття): практикум : навчальний посібник. Київ, 2013.
7. Дюкова Е. Паломницький жанр на перехресті культурних традицій центральної і західної Європи XVI–XVII ст.: “Апологія” Мелетія Смотрицького, “Пeregринація” Миколая Кшиштофа Радзивіла, анонімне “Слово про якогось там старця” // Слово і Час. 2010. № 7.
8. Єгорова Ю. Методичні рекомендації до курсу «Методика навчання української літератури» для студентів III курсу / Копейцева Л. П., Пономарець Г.М. Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького. 2017. 68 с.
9. Єгорова Ю. Поліфонізм біблійно-християнських мотивів як вияв самотності у збірці І. Франка «Із днів журби». Українські студії в європейському контексті // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції з міжнародною

участю «Українська література в загальноєвропейському контексті» (м. Мелітополь, 26 березня 2021 року): збірник наукових праць. 2021. №3. С. 98–109.

10. Єгорова Ю., Копейцева Л. Методичні рекомендації до курсу «Методика навчання української літератури». Мелітополь: Видавничий будинок мелітопольської міської друкарні. 2017. 69 с.

11. Творчість Радія Полонського у контексті української масової літератури 60–90-х рр. XX століття. Монографія Творчість Радія Полонського у контексті української масової літератури 60–90-х рр. XX століття: монографія. Х. : Майдан. 2014. 190 с.

12. Єгорова Ю.М., Копейцева Л.П. Методика викладання світової літератури у вищих навчальних закладах: навчально-методичний посібник Навчально-методичний посібник Уклад.: Л.П. Копейцева, Ю.М. Єгорова. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького. 2016. 348 с.

13. Інноваційні технології: вектори оновлення навчального процесу у ЗВО. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 30-ій річниці Незалежності України та 95-ій річниці від дня заснування Інституту педагогіки НАПН України. 21-22 вересня. 2021 р. За загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. М. Топузова; доктора педагогічних наук, професора О. В. Малихіна. Київ. с. 174-176.

14. Єгорова Ю., Мельнікова А.М. Методика проведення уроків української літератури у старших класах. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві”. 13–14 жовтня, 2022. С. 160-164.

15. Жулинський М. Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури. Вид 2-е, доп. Київ: Наукова думка, 2020. 645 с.

16. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Вид. 3-е. Київ: Комора, 2018. 656 с.

17. Історія української літератури та літературно-критичної думки кінця XIX – початку XX століття: підручник / кол. авт.: О.А. Галич, О.О. Бровко, І.А. Веретейченко, Л.Л. Нежива, Т.П. Шестопалова; за наук. ред. О.А. Галича. Луганськ: Альма-матер, 2008. 479 с.

18. Ковацька О. Експериментальні вітрила української прози 20-х років XX століття. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2020. 224 с.

19. Коломієць Н., Яременко Н. Культурологічна компетенція в контексті фахової підготовки вчителя зарубіжної літератури // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький, 2020. Вип. 187. С. 665–670.

20. Копейцева Л. Сучасні тенденції інтерпретації творчості І.Франка у літературознавстві та дидактиці // Мова. Свідомість Концепт: збірник наукових праць. Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. Вип. 6. С. 234–237.

21. Копейцева Л. Часопросторові моделі у романістичному дискурсі І. Франка (за романами «Перехресні стежки» та «Петрії і Довбушуки») // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць. Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. Вип. 8. С. 101–104.

22. Копейцева Л.П., Міц К.С. Параметральні характеристики хронотопу в прозовій творчості І. Франка (за романами «Петрії і Довбушуки» та «Перехресні стежки») // Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. (1) Z 40 Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo- Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii. 31.03.2019) Warszawa, 2019. 100 str.

23. Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2020/2021 н. р. // Дивослово. 2020. № 8. С.9–13.

24. Мойсієнко Анатолій Бароковий дискурс української поезії XVII ст.: Іван Величковський // Київські полоністичні студії: збірник наукових праць. Т.6. Українськопольські літературні контексти доби бароко. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. С.336–340.

25. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща : монографія. Київ: Вид-во С. Павличко «Основи», 2001. 327 с.

26. Небеленчук І. Мультимедійний супровід уроків літератури. Технологія фахової майстерності: електронні освітні ресурси та технології. 2015. URL: <http://timso.koippro.kr.ua/hmura11/multymedijnyj-suprovid-urokiv-literatury/comment-page-1/>. (дата звернення: 9.08.2021).

27. Пелешенко Ю.В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ: «Фоліант» 2004. 424 с.

28. Приходченко К.В. Нестандартні форми роботи з розвитку творчих здібностей учнів // Українська література в загальноосвітній школі. 2015. №5. С. 52–54.

29. Слово багатоцінне: хрестоматія української літератури. В 4 кн. Кн. 1. / упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ: Аконт, 2006. 799 с.

30. Слово багатоцінне: хрестоматія української літератури. В 4 кн. Кн. 2. / упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ: Аконт, 2006. 799 с.

31. Слово багатоцінне: хрестоматія української літератури. В 4 кн. Кн. 3. / упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ: Аконт, 2006. 799 с.

32. Слово багатоцінне: хрестоматія української літератури. В 4 кн. Кн. 4. / упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ: Аконт, 2006. 799 с.

33. Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ: Міленіум. 2019. 110 с.

34. Ушкалов Л. Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. Київ: Факт, 2007. 552с.

35. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, класифікації : монографія. Ніжин : Гідромакс, 2009. 508 с.

36. Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм): монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 413 с.

37. Чижевський Д. І. Історія української літератури. Київ: Академія, 2008. 567 с.

38. Шевчук В. О. Муза Роксоланська: українська література XVI–XVIII ст.: у 2 кн. Київ: Либідь, 2004.

39. Шкандрій М. Авангардне мистецтво в Україні, 1910–1930: пам'ять, за яку варто боротися / пер. з англ. І. Семенюк. Харків: Фабула, 2021. 224 с.

40. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2007. 316 с.

41. Шуляр В. Учитель літератури й учень-читач старшої школи в новому освітньому просторі: проблеми і перспективи // Дивослово. 2018. №11. С.3–8.

42. Щербина В.І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Харків: Основа, 2015. 96 с.

Інформаційні ресурси

1. www.nbuv.gov.ua
2. <http://www.ukrlib.com.ua/>

3. <http://www.ukrlit.vn.ua/>
4. <http://www.ukrcenter.com/library/default.asp>
5. http://lucl.lucl.kiev.ua/start/lit_ukr.html
6. www.poetyka.uazone.net
7. www.ilnan.gov.ua
8. <http://pysar.net>

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

Загальний огляд літературного руху на Мелітопольщині: від витоків до сучасності. Зародження та перші кроки літературних гуртків у Мелітополі. Внесок Дем'яна Семенова у зародження літературного руху в Мелітополі. Становлення та творчі здобутки літературних гуртків довоєнного часу. Відновлення літературного руху в 60-70-х роках ХХ ст. Літературне об'єднання «Таврія» (як осередок літературного життя на Мелітопольщині у 1960-1970-х рр. Діяльність літературного об'єднання імені Павла Ловецького в останні десятиліття ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Літературний проєкт для молоді «Літнародження_2.0» як спроба активізації літературного процесу в місті.

Павло Ловецький. Загальний огляд життєвого шляху. Внесок у розвиток літературного процесу на Мелітопольщині. Павло Ловецький та Олесь Гончар. Перекладацька діяльність. Гімн природі у прозі митця: «На власні очі», «Перші стежки-доріжки», «Билиці з дивокраю» та ін. Пізнавальна цінність повісті «Гомін Зеленого Клину».

Домка Ботушанська. Доля письменниці – доля Буковини та Мелітопольщини. Біографічні відомості про мисткиню. Тематика, жанрове розмаїття, образи, специфіка поетичної мови поетеси. Традиції Тараса Шевченка у творчості Домки Ботушанської.

Іван Олексенко. Біографічні відомості про життя і творчість поета. Тематика творів Івана Олексенка. Розмаїття образів, пов'язаних із використанням народнопоетичних традицій. Художні особливості поетичного слова митця. Місце поезій, присвячених матері й Україні, у творчому доробку поета. Специфіка інтимної лірики митця. Аналіз поезій «Лист від матері», «Материн ранок», «Сповідь».

Володимир Гапоненко. Загальний огляд творчого доробку Володимира Гапоненка. Збірка «За вікнами немає ночі...». Доба козаччини у поезіях «Здається: не скорено моря», «Мрія». Тема батьківщини у поезіях «Озеро», «Дорога додому». Автобіографізм віршів «Елегія», «Постфактум».

Світлана Аніщенко. Загальний огляд життєвого та творчого шляху поетеси. Тематика поезій збірки «Осінній синдром». Специфіка віршів-сповідей ліричної героїні. Основні мотиви збірки «Невагомість». Одвічна теми «відносин/взаємин» митця і суспільства у поезії «Сумний триптих». Концепт «кохання» в поезії Світлани Аніщенко. Загальний огляд інтимної лірики. Тема нерозділеного кохання ц поезіях «Вона жила у клавішах роялю», «Розстріл».

Гумор і сатира в регіональній літературі. Повчальна сила сатиричних творів Віктора Селезньова: «І від синця користь буває», «Компанійський характер», «Правду каже лікар», «Не зовсім дика», «Пригода в автобусі», «Вже вчений», «Прогрес». Доброзичливий гумор Миколи Білокопитова: «Підступний трюк», «Вузлики на вусах», «Геніальні заскоки», «Гість», «Екологічні зойки», «Єхидненькі запитання та зауваження», «Категоризми», «Іронічна серйозність буття».

Віра Кулішова. Загальний огляд біографії мисткині. Діяльність на посаді

секретаря Мелітопольського літературного об'єднання «Таврія». Тематична розмаїтість поетичного доробку. Виразність тропіки у поезіях «Мамині квіти», «Соловей», «Я прилину», «Річка», «Мелітополю». Своєрідність поезії «Пісня про Бейбулатова».

Світлана Непомняща. Біографічні відомості про авторку. Активна громадська позиція мисткині. Характеристика діяльності на посаді голови Мелітопольського літературного об'єднання імені Павла Ловецького. Роздуми над буденним і вічним у поетичних збірці «Калейдоскоп». Опозиції «свої/чужі», «життя/існування», «істинне/удаване» у збірці оповідань «Руни долі».

Олег Гончаренко. Іпостасі особистості Олега Гончаренка: поет, прозаїк, публіцист, перекладач, журналіст, волонтер, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України. Загальний огляд літературно-художнього набуtku митця, його жанрове й тематичне розмаїття: «Крони дитинства», «Петрогліфи», «Тяжіння сонця», «Світ очей моїх», «Напроти пам'яті», «Мрія і любов», «Дорога крізь хату», «Серцебуття», «Храм голосів», «Собор одкровенъ», «Контражур натхнення», «Український порідник», «Буремні буриме свободи». Науково-популярна праця «Вертались запорожці з-за Дунаю» та її патріотична складова.

Творчість Олега Гончаренка як втілення життєвої позиції та світогляду митця через образ ліричного героя. Філософ митець у збірках «Крони дитинства», «Петрогліфи», «Тяжіння сонця». Інтимна лірика поета: збірка «Мрія і любов», присвячена дружині. Ознаки абеткової поезії у збірці «Буремне буриме свободи. Антологія сердечних відлунь». Художньо-концептуальна діада «любов-ненависть» у збірці поезій «Катрени оголошених картин (навіяне живописом Івана Марчука)». Експериментаторство митця: гумористичний проєкт «Фантастичне купуасу», триптих фото-поетичних колажів «Мелітопольська паралель», «Столиця черешнева столиця», «Медовий блюз».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Думок та почуттів сплетіння: збірник до 75-річчя Мелітопольського літературного об'єднання імені Павла Ловецького. Мелітополь, 2006. 248 с.
2. Дунаєва Ольга. Критичні статті. Із циклу «Поети рідного краю». Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок мелітопольської міської типографії», 2005. 32 с.
3. Зайдлер Н.В., Атрошенко Г.І. «Одвічний скіф» Олег Гончаренко: «Я просто є. Ні, я незламно є!». Літературний портрет. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2019. 106 с.
4. Корицька Г.Р. Література рідного краю: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: просвіта, 2002. 72 с.
5. Курманська В.А., Заменягре О.М. Література Мелітопольщини: навчально-методичний посібник. Мелітополь, 2004. 96 с.
6. Література Запорізького краю: хрестоматія творів кінця ХХ – початку ХХІ ст. / упоряд. О.О. Медко, О.О. Стадніченко. Запоріжжя: Дике Поле, 2019. 479 с.
7. Літературне Запоріжжя. Бібліографічний довідник. Вип. 2. Запоріжжя, 2002. 54 с.
8. Літературний світогляд Мелітопольщини: хрестоматія/ упоряд.: Н.В. Зайдлер, О.М. Гончаренко; за ред. О.В. Бабакової. Мелітополь: ТОВ «ВБ ММД», 2009. 485 с.
9. Літературні феномени Мелітополя: статті, нариси, есе: літературознавчі студії/ за заг. ред. Н. В. Зайдлер. Мелітополь: ТОВ «ВБ ММД», 2013. 208 с.
10. Письменники Запорізького краю. Запоріжжя: Хортиця, 2002. 580 с.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Українська мова – національна мова українського народу. Єдність української національної мови в основних елементах фонетичної системи, граматичної будови та лексики при наявності діалектичних відмінностей.

Українська літературна мова як унормована форма загальнонародної мови. Норми літературної мови, типи літературних норм.

Українська мова як система систем. Взаємодія різних рівнів української мови та їхня структурна ієрархія.

Писемна й усна форма сучасної української літературної мови. Питання про функціональні стилі сучасної української літературної мови.

Значення творчості І.П. Котляревського в історії української літературної мови.

Значення Т.Г. Шевченка для розвитку української літературної мови.

Фонетика і фонологія української мови. Поняття фонем, функції фонем. Інваріант і варіанти фонем.

Система голосних і приголосних фонем сучасної української літературної мови, їх класифікація. Артикуляційна і акустична характеристика фонем у її головних виявах. Варіанти голосних і приголосних фонем.

Основні фонетичні одиниці мовлення української мови. Склад як явище фонетичне. Основні закономірності складоподілу в українській мові. Типи складів. Морфемне членування слова і складоподіл.

Зміни звукового складу в мовленнєвому потоці.

Палаталізація приголосних. Асиміляція приголосних (різновиди асиміляції). Дисиміляція приголосних (різновиди дисиміляції). Спрощення в групах приголосних. Історичні пояснення цих явищ.

Морфонологія як учення про регулярні фонологічні чергування у складі морфем, пов'язаних зі словотвором і словозміною української мови. Взаємозв'язок фонем і морфем. Морфи як варіанти однієї морфеми.

Чергування голосних фонем в українській мові. Синхронне розуміння їх чергування:

а) зумовлене найдавнішими фонетичними процесами (е-о, і-а, о-а, е-і, у-а);

б) зумовлене пізнішими фонетичними процесами (о, е-о, о-о, е-о після шиплячих), інші різновиди чергування голосних.

Чергування голосних фонем в українській літературній мові. Історичне пояснення цих явищ.

Наголос в українській мові. Роль наголосу в розрізненні слів та їхніх форм. Головний та побічний наголоси. Слова з рухомим і нерухоми наголосом. Проклітики і енклітики. Логічний і емпатичний наголоси. Норми українського наголошування. Поняття орфоепії. Вимова та правопис. Орфоепія і культура усного мовлення. Суспільне значення орфоепічних норм. Сучасні орфоепічні норми української мови. Причини відхилень від орфоепічних норм.

Графіка української мови. Поняття графіки. Відомості з історії української графіки. Український алфавіт, співвідношення між буквами і фонемами. Позначення м'якості приголосних на письмі, фонема *й*.

Українська орфографія. Відомості з історії українського правопису. Співвідношення орфографії з графікою і орфоепією. Принципи української орфографії. Поняття орфограм, різновиди орфограм. Принципи вживання великої букви. Правопис прізвищ і географічних назв. Огляд правопису слів іншомовного походження. Основні правила переносу. Графічні скорочення слів.

Слово як основна одиниця лексичної системи. Слово та поняття. Номінативна

функція слова. Поняття лексеми, Типи лексичних значень слів в українській мові. Однозначні слова. Слова-терміни. Багатозначні слова.

Пряме й переносне значення слів. Основні типи переносних значень слів.

Омонімія. Розмежування омонімії і полісемії. Види омонімів. Міжмовні омоніми. Шляхи виникнення омонімів. Пароніми. Антоніми.

Морфологічні типи антонімів. Семантичні основи антонімічного протиставлення. Стилїстичне використання антонімів і омонімів. Синоніми, їх класифікація. Групи синонімів, Функції синонімів у мові.

Лексика сучасної української мови з погляду її походження.

Лексика сучасної української літературної мови з погляду вживання.

Активна і пасивна лексика. Діалектизми, неологізми, архаїзми та історизми, їх стилїстичне використання.

Лексика сучасної української літературної мови з погляду експресивно-стилїстичного. Загальновживана, розмовно-побутова лексика. Книжна лексика. Термінологічна лексика. Експресивно-емоційна лексика. Жаргонізми, арготизми.

Видатні українські письменники й мовознавці про українську мову та культуру мовлення.

Поняття фразеологічної одиниці. Типи фразеологізмів у сучасній українській мові. Дилеми фразеологізмів. Вияв в українських ідіомах національної специфіки мови. Співвідношення між лексичним значенням слова та значенням фразеологізму. Лексико-фразеологічні зміни фразеологічних одиниць. Багатозначність фразеологізмів. Використання фразеологізмів у різних стилях мови. Найважливіші праці з української фразеології.

Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників української мови. Типи словників. Історія української лексикографії. Характеристика найважливіших лексикографічних праць з української мови.

Морфемна будова слова. Слово і морфема. Типи морфем. Матеріально виражені та нульові морфеми. Поняття про інтерфікс. Основа і закінчення. Зміни в складі слова в процесі історичного розвитку української мови. Основні закономірності сполучуваності морфем у межах слова.

Словотвір як учення про творення слів і загальні питання їх мотивації. Твірна основа та словотворчий формант. Словотвірний тип, словотвірна модель і словотвірне значення. Основні способи творення слів у сучасній українській літературній мові. Специфіка творення слів різних частин мови. Словотвір як джерело збагачення лексичного складу української мови.

Основні граматичні поняття: граматичне значення, граматична категорія. Граматичне значення слова у його відношенні до лексичного значення. Способи вираження граматичного значення слова в сучасній українській літературній мові. Граматична форма слова. Система граматичних категорій в українській мові. Морфологічні, синтаксичні та лексико-граматичні категорії, історичні довідки про їхнє формування.

Принципи виділення частин мови в українській мові. Повнозначні та не повнозначні частини мови. Вигуки. Поняття про слова категорії стану та модальні слова як окремі лексико-граматичні розряди слів.

Іменник як частина мови. Семантико - граматичні ознаки його виділення. Лексико-граматичні розряди іменників. Перехід іменників з одного лексико-граматичного розряду до іншого. Граматичні категорії іменників.

Словозміна іменників. Поняття про парадигму іменників. Повна та неповна парадигма. Історичне пояснення варіантів відмінкових закінчень іменників сучасної

української мови. Словотвір іменників.

Прикметник. Поняття про прикметник як частину мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Лексико-граматичні розряди прикметників. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних - у відносні та якісні. Короткі та повні прикметники, їх стилістичні функції. Стягнені і нестягнені форми повних прикметників. Лексико-граматичні особливості і походження форм прикметників (з історичним поясненням).

Ступені порівняння якісних прикметників, їхнє значення й утворення. Відмінювання прикметників, наголос при відмінюванні прикметників. Словотвір прикметників, словотвірні засоби вираження міри вияву ознаки. Творення прикметників від географічних назв. Прикметники, утворені складанням основ, їх правопис. Перехід прикметників в іменники.

Числівник як частина мови. Походження числівників. Розмежування числівників та інших слів з кількісним значенням. Специфіка вияву граматичних категорій числівника. Функціональні розряди числівників. Питання про порядкові числівники.

Морфологічні групи числівників. Відмінювання числівників, їхні синтаксичні функції. Наголос у числівниках.

Займенник як частина мови. Співвідношення займенників з іншими частинами мови, лексико-граматичні розряди займенників. Історія предметно-особових і неособових займенників. Граматичні категорії займенників. Явище прономіналізації. Перехід займенників у інші частини мови. Стилiстичні функції займенників.

Поняття про дієслово. Семантичні, морфологічні ознаки і стилістична роль дієслів. Система дієслівних утворень в українській мові. Місце інфінітива в системі дієслівних форм. Дві основи дієслова. Класи дієслів. Поділ дієслів на дієвідміни.

Категорія виду дієслова. Неперехідні і перехідні дієслова, їх значення і утворення в історії української мови. Вживання форм одного способу в значенні іншого. Категорія часу дієслова, її зв'язок з категорією способу і виду. Сучасна система часових форм дієслова, історія їх творення. Співвідносне вживання часових форм дієслів. Стилiстичні властивості форм часу і способу дієслів.

Дієприкметник, активні і пасивні дієприкметники, історія їхнього творення і вживання. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники. Дієслівні форми на *-но*, *-то*, їх історія. Дієприслівник. Творення дієприслівників і синтаксична роль. Історія виникнення дієприслівника. Перехід дієприслівників у прислівники та прийменники.

Прислівник, його значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Групи прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників. Творення прислівників. Перехід у прислівники інших частин мови. Перехід прислівників у прийменники, сполучники, частки. Поняття про слова категорії стану. Прийменники, їх функції у мові. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники. Вживання прийменників з певними відмінками іменників. Полісемія, омонімія прийменників. Синонімія прийменників. Сполучники, їх функції. Розмежування сполучників і сполучних слів. Перехід повнозначних слів у сполучники.

Загальні питання синтаксису. Предмет, об'єкт синтаксичної науки. Синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні відношення. Синтаксичні одиниці у сфері мови й мовлення.

Словосполучення – некомунікативна одиниця синтаксису. Відмежування синтаксичних словосполучень від лексичних і фразеологічних. Типи синтаксичних відношень у словосполученні;

Атрибутивні, об'єктні, обставинні словосполучення. Граматичні зв'язки слів у словосполученнях. Типи словосполучень за характером стрижневого слова.

Речення як комунікативна одиниця мови і як основна синтаксична одиниця.

Основні ознаки речення. Класифікація речень за метою висловлювання. Окличні речення. Речення стверджувальні і заперечні.

Просте речення. Основи поділу речень на прості й складні. Двоскладні та односкладні прості речення (непоширені й поширені); повні й неповні. Поняття про актуальне членування речення.

Речення з однорідними членами. Способи вираження означення та їхні відмінності від неоднорідних. Узагальнені слова в реченнях з однорідними членами. Синтаксична роль узагальнених слів і словосполучень.

Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Основні умови відокремлення другорядних членів речення. Відокремлення означень. Узгодженні відокремлені означення. Дієприкметникові й прикметникові звороти як типи поширеного відокремленого означення.

Неузгоджені відокремлені означення. Пунктуація при відокремлених означеннях.

Вставні слова і словосполучення. Типи вставних слів і словосполучень за будовою і значенням.

Вставлені компоненти речення.

Звертання. Значення і способи їхнього вираження.

Порядок слів у простому реченні. Прямий і непрямої порядок слів.

Складне речення. Визначальні структурно-семантичні ознаки складного речення в сучасній українській мові. Змістова та інтонаційна єдність частин складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок частин, співвідносність форм дієслів-присудків тощо. Сурядність і підрядність у складному реченні.

Складносурядні речення, їхня структура. Сурядні сполучники як один із засобів вираження синтаксичних і змістових відношень між компонентами складносурядного речення. Особливості пунктуації в складносурядному реченні.

Складнопідрядне речення. Синтаксичне значення термінів “головна частина” і “підрядна частина”, функції сполучних слів і сполучників у складнопідрядному реченні. Вказівні слова як компоненти головної частини. Підрядні частини, що залежать від головної частини в цілому або окремих його членів. Питання про принципи класифікації складнопідрядних речень у лінгвістичній літературі.

Функціональні типи складнопідрядних речень. Характеристика їхнього зв'язку з функцією підрядних частин.

Складнопідрядне речення з кількома підрядними. Супідрядність (однорідна й неоднорідна) і послідовна підрядність. Складні речення змішаного типу.

Безсполучникові складні речення, синонімічні до складносурядних і складнопідрядних речень; несинонімічні до сполучникових складних речень. Змістові відношення і засоби зв'язку між частинами безсполучникового речення. Складні речення із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.

Період в українській мові; його структурні типи, особливості інтонації. Надфразні єдності як синтаксично-стилістичні одиниці літературної мови.

Пряма, непряма і невластива-пряма мова. Співвідношення форм прямої і непрямої мови. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямою. Заміна прямої мови непрямою і навпаки.

Пунктуація. Основи сучасної української пунктуації. Система розділових знаків: видільні й віддільні. Структура речення і пунктуація. Інтонаційні особливості й пунктуація. Використання засобів пунктуації для вираження емоційно-змістових відтінків речення. Основи вживання розділових знаків у простому й складному реченнях.

Текст. Граматичні категорії тексту.

Період. Складне синтаксичне ціле: структура. Абзац.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ФОНЕТИКА, ФОНОЛОГІЯ, ОРФОЕПІЯ, ГРАФІКА, ОРФОГРАФІЯ ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. К.: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова. Київ, 2011. 560 с.
3. Наконечна Л.Б. Сучасна українська мова: Фонетика. Орфоепія. Морфонологія. Графіка. Орфографія: посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 108 с.
4. Сучасна українська літературна мова / За ред. М. Я. Плющ. К., 2009. 429 с.
5. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономаріва. К., 2005. 488 с.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. К.: Вища шк., 1981. 183 с.
7. Український правопис. К.: Наукова думка, 2019. 392 с.
8. Шевчук С., Кабиш О., Клименко І. Сучасна українська літературна мова. Київ, 2011. 544 с.
9. Шкуратяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навч. посіб. / Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. – К.: Вища школа, 2010.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акцентологія. Етимологія. Семантика: До 75-річчя академіка НАН України В. Г. Складенка. К.: Наукова думка, 2012. 775 с.
2. Гонца І.С., Розгон В.В. Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 262 с.
3. Комарова З.І., Розгон В.В. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія: навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів. Умань., 2014. 213 с.
4. Мовчун Л.В. Фонетичні варіанти у «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка. Українська мова і література. 2005. № 36. С. 15-17.
5. Плющ М.Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: Підручник / За ред. М. Я. Плющ. 7-ме вид., стер. К.: Вища шк., 2009. 430 с.
6. Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови: навчально-методичний посібник для студентів. Вид. 6-е, доп. і переробл. Умань: ФОП Жовтий 2014. 168 с.
7. Складенко В. Г. Історія українського наголосу. *Дієслово*. К.: Наук. думка, 2017. 660 с.
8. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Берковець та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 340 с.

ЛЕКСИКА. ФРАЗЕОЛОГІЯ ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: посібник. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.

2. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ, 2013. 552 с.

3. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007. 244 с.

4. Методичні рекомендації до курсу „Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія” / уклад.: С.І. Єрмоленко, О.Ф. Мінкова. Мелітополь, 2019. 66 с.

5. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з курсу «Лексики і фразеологія» / уклад.: С.І. Єрмоленко, О.Ф. Мінкова. Мелітополь, 2019. 42 с.

6. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Друженець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфографія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / Навч. посіб. Київ: «Академія», 2006. 268 с.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. Київ, 1991.

2. Багмут А.Й., Борисюк І.В., Покидько О.М. Сприйняття українського мовлення в умовах шумових завад. Київ, 2000.

3. Багмут А.Й., Бровченко Т.О., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. Київ, 1994.

4. Загальна та експериментальна фонетика: Збірник наукових праць і матеріалів / Відп. ред. Л.Г. Скалосуб. Київ, 2001.

5. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. Одеса, 1996.

6. Олійник Г.А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 224 с.

7. Плющ Н., Бас-Кононенко О., Дудик З., Зубань О. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Київ, 2002.

8. Сучасна українська літературна мова / за ред. М.Я. Плющ. Київ: Вища школа, 2003. 430 с.

9. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенка. Київ: Вища школа, 2002. 439 с.

10. Сучасна українська мова / за ред. О.Д. Пономарева. Київ: Либідь, 2005. 488 с.

СЛОВОТВІР. МОРФОЛОГІЯ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 1999. 207с.

Плющ М.Я. Граматика української мови: у 2 ч., Ч.1: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К.: Вища школа, 2005. 286с.

Сучасна українська літературна мова. За ред. А.П. Грищенка. К.: Вища школа, 2002. 439с.

Сучасна українська мова. За ред. О.Д. Пономарева. К.: Либідь, 2005. 488с.

Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова / Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. для дистанційного навчання. К.: Університет «Україна», 2009. – 215 с.

Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. – К.: Вища шк., 2007. – 823с.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н.Ф. Сучасна українська літературна мова: морфеміка, словотвір, морфологія. Ужгород: Закарпаття, 2001. 47 с.
2. Поляруш Т.І., Мариненко І.О. Навчально-методичний комплекс із сучасної української літературної мови (Словотвір. Морфеміка. Морфологія). Кіровоград, 2002. 40 с.
3. Сіроштан Т. В. Абстрактні іменники на *-изн(а)* в історії української мови. Закономірності розвитку та функціонування української мови в освітньо-науковому просторі: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2021. С. 147–155.
4. Сіроштан Т. В. Абстрактні іменники на *-ок* в історії української мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. № 13. 2020. С.165–170.
5. Сіроштан Т. В. Лексико-словотвірні типи абстрактних іменників на *-б(а), -об(а)* в українській мові XI–XIII ст. Південний архів: зб. наук. праць (Філологічні науки). № 75. Херсон, 2018. С. 39–41.
6. Сіроштан Т. В. Лексико-словотвірні типи назв узагальнених ознак в українській мові XI–XIII ст. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». № 33. Т. 1. Одеса, 2018. С. 62–64.
7. Сіроштан Т. В. Лексико-словотвірні типи абстрактних іменників на *-ств(о)* в українській мові XI–XIII ст. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Т. 29 (68). № 2. 2018. С. 1–6.
8. Сіроштан Т. В. Лексико-словотвірні типи нульсуфіксальних абстрактів в українській мові XI–XIII ст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». № 33. С.7–11.
9. Сіроштан Т. В. Назви узагальнених ознак у словотвірній системі української мови. Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. Мелітополь, 2018. Вип. 8. С. 41–43.
10. Сіроштан Т. В. Словотвірна структура девербативів з абстрактною семантикою в сучасній українській мові. Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. Мелітополь, 2018. Вип. 8. С. 38–40.
11. Сіроштан Т. В. *Nomina abstracta* на *-к(а)* в історії української мови. *Українська мова*. 2020. № 3. С. 45–60.
12. Шутак Л.Б., Шинкарук В.Д. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки. – Чернівці: Рута, 2002. 124 с.

Словники

1. Полюга Л.М. Словник українських морфем: близько 40 000 слів. Львів: Світ, 2001. 448с.
2. Українська мова. Енциклопедія. К.: Укр. енцикл., 2000. 752с.

МОРФОЛОГІЯ. СИНТАКСИС

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. К., 1993.
- 2.Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. К., 1993.
- 3.Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

- 4.Городенська К. Граматичні норми української літературної мови і сучасна практика професійної спільноти. Дивослово. 2017. № 04 (721). С. 40–45.
- 5.Горпинич В.О. Українська морфологія: навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2002.
- Загнітко А. Мовний простір граматики : [монографія] / А. Загнітко [Текст]. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 448 с.
- 6.Загнітко А.П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. Донецьк: БАО, 2011. 991 с.
- 7.Караман С. О. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб./ С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ. К.: Літера ЛТД, 2011. 558с.
- 8.Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. К., 1995.
- Синтаксис СУЛМ: Проблемні питання: Навчальний посібник/ І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. К., 1994.
- 9.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. К.: Вища шк., 1993.
- 10.Сучасна українська літературна мова / За ред.. М.Я. Плющ. К., 1994.
- 11.Сучасна українська мова: Морфологія : підручник / Л.А. Алексієнко, О.М. Зубань, І.В. Козленко; за ред. А.К. Мойсієнка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Знання, 2013. 524 с.
- 12.Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. К.: Вища шк., 2002. 439 с.
- 13.Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник / І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева, Л.М. Костич, С.М. Різник ; за ред. А.К. Мойсієнка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Знання, 2013. 238 с.
- 14.Сучасна українська мова. Синтаксис: Підручник / За ред. О.Д. Пономаріва. К., 1994.
- 15.Христіанінова Р.О. Просте речення в шкільному курсі рідної мови: Посібник для вчителя. К., 1991.
16. Шульжук К.Ф. Синтаксис сучасної української літературної мови. К., 2010.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Барчук В. Формальна і функціонально-семантична співвіднесеність категорій часу та способу. Українська мова. 2011. № 4. С.77-84.
- 2.Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. К.: Либідь, 1993. 336 с.
- 3.Божко Ю.О. Особливості дієприкметника в сучасній українській мові. Лінгвістика. 2013. № 2 (29). С.175-185.
- 4.Булаховський К. Активні дієприкметники в українській літературній мові: питання статусу й практичного вживання. Українська мова і література в школі. 2012. № 1. С. 56-58.
- 5.Висоцький А. Функціонально-синтаксичні сфери означальних прислівників в українській літературній мові. Українська мова. 2013. № 2. С.29-37.
- 6.Вихованець І. Дієслівно-іменниковий граматичний тип української мови. Українська мова. 2012. № 2. С.3-11.
- 7.Гінзбург І. Про форми знахідного відмінка в українських фахових текстах. Українська мова. 2012. № 4. С.29-41.
- 8.Глібчук Н. М., Добосевич У.Б. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2010. Вип. 50. С. 386-404.
- 9.Загнітко А. П. Мовносоціумний простір прийменника: дискурсивні практики / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. 2018. Вип. 35. С. 14-39.
- 10.Митяй З.О. Комунікативний підхід щодо вивчення рідної мови / *Науковий вісник*

Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. Мелітополь, № 3. Вип. XX, 2018. С.111–118.

11.Митяй З.О. Співвідношення функційних особливостей дериваційних морфем із компонентами семантичної структури речення / *Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців: монографія*. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 112–166 с.

12.Митяй З.О. Текстотвірні можливості номінативних речень в українській мові / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» № 34, том 2, 2018. С. 98-103.

13.Олійник О. Б., Шинкарук В. Д., Гребницький Г.М. Граматика української мови. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 544 с.

14.Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб./ Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук К.: Вища школа, 2007. 822 с.

15.Сучасна українська мова: опорні конспекти: навч. посіб./ О. Олійник К.: Кондор, 2008. 232 с.

16.Сучасна українська літературна мова: підручник/ за ред. М. Я. Плющ. К.: Вища школа, 2009. 430 с.

17.Таран А. До проблеми визначення синтаксичних функцій інфінітива. Українська мова і література в школі. 2012. № 2. С. 11-14.

18.Українська мова: Схеми, таблиці, тести : навчальний посібник [для студентів вищих ... Н.Гуйванюк, О.Кардашук, О. Кульбабська. Львів: Світ, 2005. 304 с.

19.Український правопис. Новий правопис: повний текст та основні зміни. Львів: Новий Світ-2000, 2021. 288 с.

20.Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова [Текст]: навч. посіб. / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш, І. В. Клименко. К. : Алерта, 2011. 544 с.

21. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. К.: Вища шк., 2007. 823 с.

Словники

1.Ганич Д.І., Олійник С.І. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа,1985. 360 с.

2.Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.

<https://r.donnu.edu.ua/bitstream/>

3.Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020.

<http://r.donnu.edu.ua/bitstream/>

4.Орфографічний словник української мови. К.: Довіра, 1999. 989с.

5.Полюга Л.М. Словник українських морфем: Близько 40 000 слів / ред. Л.І. Крючкович. Львів: Світ, 2001. 448с.

6.Словник української мови в 11-ти томах (онлайн-версія), 1970-1980.

[Академічний тлумачний словник української мови \(sum.in.ua\)](http://sum.in.ua)

7.Українська мова. Енциклопедія. К.: Укр. енцикл., 2000. 752с.

8.Яценко І. Т. Морфемний аналіз. Словник-довідник. К.: Вища школа. Т.1, 1980. 356с.; Т.2, 1981. 352с.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1.Нова Мова (<http://novamova.com.ua>)

2.Лінгур (<http://linguist.univ.kiev.ua>)

3.Електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/eb>)

- 4.Лінгвістичний портал (<http://proling.com>)
- 5.Тезаурус української мови (<http://www.geocities.com/hommahchorny/hl.html>)
- 6.Українська мова (<http://www.ussr.to/ALL/tishkovets/movva>)
- 7.Тлумачний словник української мови (<http://vwww.unicorne.org/dictionnaireUkrainien/>).

ІСТОРИЧНА ГРАМАТИКА

Історична граматики української мови як наукова дисципліна, її предмет і завдання. Основні джерела історичного вивчення української мови. Найважливіші писемні пам'ятки української мови. Найважливіші моменти з історії дослідження історичної граматики української мови. Походження української мови. Періодизація історії української мови.

Звуковий склад праіндоєвропейської мови. Найдавніші зміни у фонологічній системі праслов'янської мови. Закон відкритого складу та звукові процеси, пов'язані з його дією. Фонетична система протоукраїнської мови раннього періоду. Фонетична система староукраїнської мови кінця X – поч. XI ст. Наслідки занепаду зредукованих у системі голосних і приголосних. Звукові зміни середньоукраїнської мови (кін. XIV – поч. XV ст.).

Загальна характеристика морфологічної будови давньоруськоукраїнської мови. Питання диференціації іменних частин мови. Історія самостійних частин мови: іменника, прикметника, займенника, числівника, дієслова та прислівника. Виникнення і формування прийменників, сполучників, часток. Виникнення вигуків і звуконаслідувальних слів.

Загальна характеристика синтаксичної будови східнослов'янської, давньоруськоукраїнської і староукраїнської мов. Історія зв'язків між словами у словосполученнях і реченнях. Просте двоскладне речення. Історія односкладних речень. Просте ускладнене речення. Розвиток структури складного речення. Загальні тенденції розвитку синтаксичної будови української мови.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Крижанівська О. І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики: навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.
- Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2006.
- Сіроштан Т. В. Абстрактна лексика в українській мові XVIII ст. (на матеріалі приватних листів). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69) № 2, 2019.
- Сіроштан Т. В. Історична граматики української мови: навч. посібник. МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2020. 120 с.
- Сіроштан Т. В. Методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Історична граматики української мови» для студентів філологічного факультету. Мелітополь : МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2018. 40 с.
- Сіроштан Т. В. Nomina abstracta на -к(а) в історії української мови. *Українська мова*. 2020. № 3. С. 45–60.
- Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОВОЗНАВСТВА

Змістовий модуль 1. Мовознавство як наука. Сутність і функції мови.

Тема 1. Мовознавство як наука. Галузі мовознавства

Тема 2. Мова, її проблеми і функції

Тема 3. Походження та історичний розвиток мови

Тема 4. Класифікація мов світу

Тема 5. Письмо

Змістовий модуль 2. Фонетика. Фонологія

Тема 6. Звуки мови, їх класифікація. Фонетичне членування мови

Тема 7. Фонетичні процеси

Тема 8. Лінгвістичний (функціональний) аспект у характеристиці звуків мови

Змістовий модуль 3. Граматика

Тема 9. Слово та його значення

Тема 10. Розвиток лексичної системи мови

Тема 11. Загальна характеристика граматики

Тема 12. Морфема і словоформа

Тема 13. Способи вираження граматичних значень

Тема 14. Синтаксис. Словосполучення і речення

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький А.О. Про мову, мовознавство. К.: АртЕк, 1996. 89 с.
2. Герета Н.М., Торчинський М.М. Вступ до мовознавства. К.: Товариство “Знання”, 2000. 315 с.
3. Глазкова О.В., Колесник Д.М. Вступ до мовознавства. Черкаси: ЧІТІ, 1999. 212 с.
4. Горох Г.В. Вступ до мовознавства. Кам’янець-Подільський: Абетка, 2002. 198 с.
5. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство. К.: Центр навчальної дисципліни, 2006. 283 с.
6. Дубічинський В.В. Вступ до мовознавства. Харків: НТУ “ХПІ”, 2002. 241 с.
7. Зеленько А.С. З історії лінгвістичних вчень. Луганськ: Альма-матер, 2002. 226 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
 2. Донець Л.С., Мацько Л.І. Вступ до мовознавства: Практикум. К.: Вища школа, 1989. 54 с.
- Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. 224 с.

ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА

Тема 1. Сучасний діловий документ.

Тема 2. Особливості вживання самостійних частин мови у ділових паперах.

Тема 3. Лексичні норми ділової мови.

Тема 4. Особливості вживання службових частин мови у ділових паперах.

Тема 5. Культура ділового спілкування.

Тема 6. Мистецтво публічних стосунків.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С. Бибик. 2-е вид., випр. і допов. К., 1997.
2. Бурячок А. та інш. Довідник з українського правопису. 3-е вид. К., 1984.
3. Бурячок А. Универсальный русско-украинский словарь. К., 2000.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К., 2001.
5. Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у діловому спілкуванні: навчальний посібник. К.: БІНОВАТОР, 2005. 352 с.
6. Дудик П.С. Стилїстика української мови: Навч. пос. К.: Академія, 2005. 368 с.
7. Зубков М. Російсько-український, українсько-російський словник. Х., 2001.
8. Зубков М. Сучасний український правопис. Комплексний довідник. 6-те видання. Х., 2002.
9. Коваль А. Культура ділового спілкування. К., 1982.
10. Культура української мови / За ред. В. Русанівського. К., 1990.
11. Михайлюк В.О. Українська мова професійного спілкування: навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2005. 496 с.
12. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Л., 1999.
13. Новий тлумачний словник української мови. У 4 т. / Укладачі: В.Яременко, О.Сліпушко. К., 1998.
14. Одарченко П. Про культуру української мови. Збірник статей. / П. Одарченко. К.: Смолоскип, 1997. 319 с.
15. Паламар Л.М., Кацавець Г.М. Мова ділових паперів. Практичний посібник. 4-те вид., К.: Либідь, 2000. 296 с.
16. Український правопис / АН України. Ін-т мовознавства ім. О. Потебні; Ін-т укр. мови. К., 2000.
17. Шевчук С. Українське ділове мовлення. К., 2000.
18. Ющук І. Практичний довідник з української мови. К., 2000.
19. Ющук І.П. Українська мова. Підручник / І. П. Ющук. К.: Либідь, 2004. 640 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Мовленнєва комунікація. Підручник / С. Абрамович. К., 2004. 169 с.
2. Буяльський Б. А. Поезія усного слова / Б. А. Буяльський. К., 1990. 210 с.
3. Дорошенко А. І. Основи культури і техніки усного мовлення / А. І. Дорошенко. К., 2002. 261 с.
4. Меш Г. 10 уроків ораторської майстерності тим, хто вчиться виступати публічно / Г. Меш. К., 1993. 136 с.
5. Сагач Г. М. Словник – мінімум термінів красномовства / Г. М. Сагач. К., 1992. 324 с.

Інформаційні ресурси

www.nbuv.gov.ua – Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

Діалектологія як наука і навчальна дисципліна.

Історія української діалектології.

Методи дослідження територіальних діалектів.

Класифікація українських діалектів.

Діалектні групи і говори української мови. Південно-східне наріччя.

Діалектні групи і говори української мови. Південно-західне наріччя.

Діалектні групи і говори української мови. Північне (поліське) наріччя.

Фонетичні особливості українських діалектів. Вокалізм.

Фонетичні особливості українських діалектів. Консонантизм.

Морфологічні особливості українських діалектів. Іменник.

Морфологічні особливості українських діалектів. Прикметник.

Морфологічні особливості українських діалектів. Числівник.

Морфологічні особливості українських діалектів. Займенник.

Морфологічні особливості українських діалектів. Дієслово.

Синтаксичні особливості українських діалектів.

Особливості українських діалектів на рівні лексики і фразеології.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовська Г. Г. Українська діалектологія: навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с.

URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4778>

2. Кобирина Г. С., Рябець Л. В. Українська діалектологія: витоки та перспективи. Українська мова. 2018. № 4. С. 92-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2018_4_10

3. Монахова Т. В. Українська діалектологія: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.

URL: https://www.studmed.ru/monahova-t-v-ukra-nska-d-alektolog-ya_a3c1476d7bc.html

4. Пачева В. М. Вокалізм українських запорізько-надазовських говірок. Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців: колективна монографія. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 217 с. (с. 69-90).

5. Пачева В. М. Консонантизм українських запорізько-надазовських говірок. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. 2017. №11. Т 25. Випуск 23 (2). С. 122-129.

6. Пачева В. М. Фонетичні особливості запорізько-надазовської говірки с. Берестового. Закарпатські філологічні студії. Випуск 14. Том 2. Ужгородський національний університет, 2020. С. 64 – 69.

7. Пачева В. М. Морфологічні особливості українських запорізько-надазовських говірок. Закарпатські філологічні студії. Випуск 13. Том 1. Ужгородський національний університет, 2020. С.87-93.

8. Пачева В. М. Діалекти української мови: навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене, доповнене. Мелітополь, 2021. 95 с.

9. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.

URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5732>

10. Юсікова О. В. Із спостережень над динамікою архаїчних лексичних одиниць говірки села Хоробичі Городнянського району Чернігівської області. Лінгвістика: Збірник наукових праць. №1(36) Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 112-119.
URL: http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/lingvistyka_1362017.pdf

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Предмет, завдання, наукові основи і джерела розвитку методики викладання української мови в школі. Методика викладання української мови як наука і як навчальна дисципліна. Основні розділи, зміст і обсяг знань з курсу методики викладання української мови в школі. Методика наукового дослідження. Спостереження за навчально-виховним процесом вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду. Зв'язок методики викладання із суміжними дисциплінами: мовознавством, психологією, педагогікою, логікою. Основні напрямки сучасної методичної науки.

Програми й підручники з української мови. Зміст і побудова діючих програм з української мови. Пояснювальна записка, (основні завдання української мови в школі, принципи побудови програми, основні розділи, засоби реалізації програми).

Психологічні та дидактичні принципи навчання української мови. Мова і мовлення (усне й писемне, зовнішнє внутрішнє, рецептивне й продуктивне). Слухання й читання як вид мовленнєвої діяльності. Говоріння, писання. Мовленнєві уміння і навички. Загальнодидактичні принципи навчання мови (принцип активності, свідомості, міцності знань; принципи науковості, системності й послідовності, принцип наступності; зв'язок теорії з практикою, навчання – з життям, навчання – вихованням).

Методи й прийоми навчання української мови. Поняття про методи і прийоми. Класифікація методів: за джерелами знань, рівнем пізнавальної діяльності учнів, способом взаємодії учителя й учнів на уроці. Основні методи навчання: усний виклад учителя, бесіда, спостереження над мовними явищами, робота з підручником, метод вправ, програмоване навчання.

Прийом як елемент методу. Прийоми мислительної діяльності (аналіз, порівняння, узагальнення, зіставлення). Специфічні прийоми навчання мови /мовний розбір, моделювання структури речення, лінгвістичний і стилістичний експерименти, алгоритмізація).

Типи уроків з української мови, їх структура та методика проведення. Основні завдання сучасного уроку з української мови (формування особистості, загальний розвиток через засвоєння спеціальних знань, розвиток пізнавальної і творчої здібності учнів). Мета уроку: навчальна, виховна, розвиваюча. Типи уроків: вивчення нового матеріалу, закріплення знань, умінь і навичок; перевірка й облік набутих знань; аналіз контрольних робіт; узагальнення й систематизація вивченого; повторення теми, розділу; уроки зв'язного мовлення, нестандартні уроки.

Методика вивчення словосполучення: спостереження над будовою словосполучення і засобами зв'язку залежного слова з головним; характеристика засобів синтаксичного зв'язку; порядок слів у словосполученні; розмежування понять словосполучення і речення. Система тренувальних вправ. Методика вивчення речення. Практичне ознайомлення учнів з реченням /1-4 кл./; поглиблення знань про речення /5 кл./; вивчення систематичного курсу синтаксису /8-9 кл./; теоретичні та практичні методи навчання (аналіз синтаксичних форм, заміна одних форм іншими, моделювання синтаксичних конструкцій, синтаксичний розбір). Методика роботи над пунктограмами.

Методика вивчення орфографії. Основні принципи методики навчання орфографії і

зв'язок навчання орфографії з розвитком мовлення; зв'язок у вивченні орфографії української мови і російської мови. Методи і прийоми навчання орфографії: слово вчителя, бесіда, спостереження й аналіз мовних явищ, робота з підручником, метод, вправ. Види орфографічних вправ (списування, орфографічний розбір, робота з орфографічним словником). Диктанти у системі тренувальних вправ. Методика проведення пояснювальних і попереджувальних диктантів. Методика роботи над орфографічними помилками. Критерії і норми оцінювання диктантів.

Методика розвитку зв'язного мовлення в школі. Основні принципи розвитку зв'язного мовлення: єдність у розвитку мовлення і мислення, взаємозв'язок усного і писемного мовлення; зв'язок роботи з розвитку мовлення з вивченням граматики, орфографії, пунктуації, лексики і вивченням української літератури. Види робіт з розвитку зв'язного мовлення та методики. Їх проведення. Перекази і твори – основні види робіт з розвитку зв'язного мовлення. Види переказів за способом передачі, метою повідомлення, характером тестового матеріалу, залежно від докладності передачі змісту та методика проведення переказу. Норми оцінювання переказів. Твори, їх класифікація за метою проведення, формою передачі матеріалу, способом викладення думок /жанром/, місцем проведення, джерелом одержання матеріалу. Методика проведення твору. Норми оцінювання творів. Ознайомлення учнів з діловим та публіцистичним стилем мовлення. Перевірка робіт з розвитку зв'язного мовлення. Робота над помилками. Єдині вимоги до усного і писемного мовлення школярів.

Засвоєння елементів стилістики у процесі вивчення програмового матеріалу з мови. Поняття милозвучності мови під час вивчення фонетики (чергування у-в, і-й, спрощення, асиміляція, дисиміляція).

Структура уроку: актуалізація опорних знань учнів; мотивація навчальної діяльності, вивчення (сприймання) нового матеріалу, закріплення знань, формування вмінь і навичок, підведення підсумків; оцінювання, підготовка учнів до виконання домашнього завдання.

Планування уроків з мови. Аналіз уроків з мови. Шляхи підвищення продуктивності уроку з мови в сучасній школі.

Методика вивчення фонетики й орфоєпії. Зміст шкільного курсу вивчення фонетики й орфоєпії (спостереження над звуковим складом слів і їх вимова; визначення наголосу; виразне читання текстів; фонетичний розбір: особливості вивчення фонетики й орфоєпії української мови в школах з російською мовою викладання).

Методика вивчення лексики. Значення й завдання вивчення лексики в школі. Робота над збагаченням словникового запасу. Методи вивчення лексики: слово вчителя, бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником. Лексичний розбір.

Методика вивчення фразеології. Поняття фразеологічної одиниці. Система тренувальних вправ для засвоєння фразеології. Використання словників в процесі лексичної роботи.

Методика вивчення будови слова і словотвору. Зміст шкільного курсу про будову слова і словотвір та його значення. Визначення і усвідомлення важливих понять /корінь, суфікс, префікс, закінчення/. Методи і прийоми вивчення будови слова: наліз мовних явищ, спостереження над мовними явищами, система тренувальних вправ. Морфемний розбір. Поняття про словотвір. Твірна основа, способи словотворення. Різновиди морфологічного (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний, основоскладання) і неморфологічного (злиття основ, перехід з однієї частини мови в іншу) словотвору. Система тренувальних вправ із словотвору. Словотвірний аналіз слова.

Методика вивчення частин мови. Значення й завдання вивчення частин мови.

Наступність у вивченні частин мови в початкових і 5-7 класах. Методика вивчення загальних питань про частини мови (розповідь, бесіда, спостереження й аналіз мовних явищ). Теоретичні методи вивчення частин мови. Система тренувальних вправ як засіб вироблення граматичних умінь і навичок: розбір слова як частини мови, утворення різних форм змінюваних слів за допомогою словотвірних морфем, заміна одних форм іншими, спостереження над уживанням паралельних морфологічних форм тощо.

Методика вивчення синтаксису. Значення і місце занять з синтаксису у шкільному курсі мови.

Звукові повтори як засіб стилістичного увиразнення; робота над стилістичною сполучуваністю слів; стилістичною диференціацією слів. Стилiстична спiввiднесенiсть слiв; стилістичні функції самостійних і службових частин мови.

Стильова розбіжність синтаксичних одиниць; стилістична співвіднесеність синтаксичних конструкцій. Основні стилістичні вправи: розпізнавання і оцінювання стилістичного значення мовних засобів і співвіднесення їх із сферою використання; добирання лексичних синонімів, визначення значеннєвих та емоційних відтінків і співвіднесення їх з метою мовлення; стилістичний аналіз тексту; побудова тексту у відповідному стилі мовлення; удосконалення стилю написаного.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Голокоз Н. В. Використання тестових технологій на уроках української мови для підвищення якості навчальних досягнень учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 38 – 41.

Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 8. С. 15 – 19.

Горошкіна О. М. Етапи формування методичної компетентності майбутніх учителів української мови. *Лінгводидактика: теорія, методика, досвід*.

Збірник наукових праць „Донбас. держ. пед. ун-т”. Слов'янськ: ДДПУ. Вип. 3. 2013. С. 3–13.

Груба Т. Контроль у компетентнісній парадигмі сучасної лінгводидактики. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 9. С. 27 – 29.

Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 386 с.

Пентилюк М. І Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.

Пентилюк М. І Методика навчання української мови: поточний та модульний контроль. Тести. Контрольні роботи: навч. -метод. посіб. Київ: Ленвіт, 2012. 231 с.

Пентилюк М. І Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посіб. для студ. пед. ун-тів та інст. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.

Семенов О. М. Практика в системі фахової освіти вчителя-словесника: навч. посіб. Київ: Фенікс, 2008. 285 с.

Швець Є. Я. Організація поточного і підсумкового контролю знань студентів при модульно-рейтинговій технології навчання. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 42. С. 227 – 235.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва Т. Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості // УМЛШ. 2003. №5. С.17-19.

2. Бакаленко И.Н. Методика преподавания русского языка: Учебное пособие для студентов-филологов. В 2-х частях. Ч.1. : Теоретические основы методики преподавания русского языка. Запоржье: ЗГУ, 2003.

3. Біляєв О.М. Зміст уроку мови // УМЛШ. 2003. - №4. С.2 – 7.

4. Біляєв О.М. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. 2003. №5. С.36-40

5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004.

6. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови // УМЛШ. 2009. №3. С.8-10.

7. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. 2004. №8. С.5-9.

8. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // УМЛШ. 2006. №1. С.15-20.

9. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя. Миколаїв: Іліон, 2005.

10. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови. Харків: Основа, 2005.

11. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2005.

12. Скуратівський Л., Шелехова Г. Орієнтовне календарне планування уроків і тематичного контролю за рівнями навчальних досягнень учнів 5 класу з рідної (української) мови (І семестр) // УМЛШ. 2005. №6. С.60-63.

Інформаційні ресурси

1. Державні стандарти базової середньої освіти

<https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>

2. Закон України «Про освіту»

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту»

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>

4. Концепція Нової української школи, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12. 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017- 2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»

6. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

www.nbuv.gov.ua

Зразок відповіді на картку комплексного кваліфікаційного екзамену з української мови і літератури з методиками їх викладання

ЕКЗАМЕНАЦІЙНА КАРТКА

1. Творче кредо, художній доробок і трагічні долі поетів-неокласиків М. Зерова, П. Филиповича, М. Рильського, О. Бургардта (Юрія Клена).
2. Охарактеризуйте семантичні розряди числівників, з'ясуйте типи відмінювання числівників, їхні синтаксичні функції. Наведіть приклади.
3. Основні види вправ з лексики і фразеології та методика їх проведення.

4. Практичне завдання з української мови (розбір речення).

Відповідь на питання № 1. *Творче кредо, художній доробок і трагічні долі поетів-неокласиків М. Зерова, П. Филиповича, М. Рильського, О. Бургардта (Юрія Клена).*

Український неокласицизм – оригінальне літературне явище, яке виникло на ґрунті національної і європейської культури. Теоретиком українського неокласицизму вважають А. Ніковського. До неокласиків зараховують нечисельну групу талановитих поетів: М.Зерова (був визнаним лідером групи), П.Филиповича, М.Драй-Хмару, М.Рильського й О.Бургардта, що підписував свої твори псевдонімом Ю.Клен. До них тяжіли В.Домонтович, якого Ю.Шерех назвав “шостим у гроні”, М.Орест (брат М.Зерова), Є.Плужник та деякі ін. Це була елітарна, досить замкнена неформальна група, яка серед усіх інших вирізнялась своїми інтелектуальними здібностями і творчими потенціями. Всі неокласики володіли багатьма іноземними мовами (дехто – понад десятком), були професорами, а М.Рильський – академіком; вивіряли свої твори за класичними зразками світового мистецтва. Доля їх (крім М.Рильського) склалась трагічно, хист кожного, крім, можливо, М. Рильського, так і не розкрився до кінця.

Неокласики обстоювали досить чітку ідейно-творчу позицію. Якщо у навколишньому творчому середовищі лунали гасла про руйнацію “старого” мистецтва, вони чи не єдині відкрито виступили за продовження кращих традицій класичної української і світової літератури. Сенсом творчості для неокласиків було невтомне відстоювання самобутньої української культури, яка була б органічною частиною західноєвропейської. Але не в її архаїчних та масово-популістських формах, а як “власне її стояння у якості високих зразків мислення й духовності” (А. Карась)]. Творче кредо неокласиків визначалось такими положеннями: понад усе в літературі треба цінувати професіоналізм; художня практика повинна бути організована на високих зразках європейського мистецтва; засобом розвитку поезії є повернення до зразків Давньої Греції і Риму. Однак неокласики не мали своєї певної програми, статуту, як це було в інших творчих груп, спілок у 20 – 30-х рр. ХХ ст. Програма українського неокласицизму постала із самої творчості неокласиків. Зокрема, у програмовому вірші “Pro domo” М.Зеров визначив основні художньо-естетичні орієнтири цього напрямку: “Класична пластика, і контур строгий, / І логіки залізна течія – / Оце твоя, поезіє, дорога. / Лекнт де Ліль, Жозе Ередіа, / Парнаських зір незахідне сузір’я / Зведуть тебе на справжні верхогір’я”. В іншому сонеті, “Класики”, він пише: “І ваше слово, смак, калагатія / Для нас лиш порив, недосяжна мрія / Та гострої розпуки гострий біль. / І лиш одна ще тішить дух поета, / Одна відроджує ваш строгий стиль – / Ясна, дзвінка закінченість сонета”.

У стильовому відношенні творчість неокласиків відзначалась різноманітністю. Більшість із них, крім “неокласичного письма”, поєднувала різні стильові манери: символізм, романтизм, екзистенціалізм та ін.; їхньою улюбленою формою був сонет.

Поетична творчість М.Зерова найкраще і найповніше репрезентує український неокласицизм як творчий напрям, тому розкриємо його особливості на матеріалі поезій цього талановитого автора, хоч власній поетичній творчості вчений досить довго не надавав особливого значення. Можливо, тільки 1924 р., коли йому було 34 роки, видрукувавши свою першу і останню збірку перекладів і оригінальних поезій “Камена”, М. Зеров усвідомив, що він справжній поет. Ю.Лавріненко писав: “Як поет і перекладач і як літературознавець та критик Зеров вирізнявся на тлі збуреного і скаламученого до дна революцією літературного життя в Радянській Україні, як твердий і блискучий алмаз”.

Взявши за взірць античну й пізнішу класичну (у т. ч. українську) поезію, М.Зеров

не лише переклади, а й оригінальні твори присвячує історичним темам, хоч, звичайно, вони не були єдиними. Можна стверджувати, що у ліриці поета постало все життя – від історичної прадавнини (Греція, Рим, Київська Русь) – до сучасності, яка виразно прочитувалась у своєрідній езоповій мові художника. Через насиченість історичними й культурологічними реаліями, через цю езопову мову сприймати вірші М.Зерова неосвіченій людині дуже важко. Його поезія інтелектуальна і вимагає неабиякої культурологічної (зокрема – літературної) підготовленості читача. Ознакою неокласичного стилю М.Зерова є чітка мелодія, поетична логіка, стрункість вірша. Сонет був не лише улюбленою художньою формою Миколи Костьовича, а й його душею. Чим важче М.Зерову було у житті, тим впертіше він працював над сонетами. Так, 1921 р., спостерігаючи, як у літературі бере верх “сірятина” і “флегма”, нажаханий голодом, відірваний від Києва, бо на той час перебував у Баришівці, змушений виконувати щоденну рутинну роботу в школі, поет написав сонет “Чистий четвер”, де перед читачем постала жорстока реальність сучасності: “...Лунає спів туги і безнадії; / Навколо нас – кати і кустодії, / Синедріон, і кесар, і претор. / Це долі нашої смутний узор, / Це нам пересторогу півень піє, / Для нас на дворищі багаття тліє / І слуг гуде архієрейський хор. / І темний ряд євангельських історій / Звучить як низка тонких алегорій / Про наші підлі і скупі часи. / А за дверми, на цвинтарі, в притворі / Весна і дзвін, дитячі голоси / І в вогкому повітрі вогкі зорі”.

Сповідуючи класицистичні канони, М.Зеров не був догматиком, сам відходив від них. До того ж більшість віршів не друкувалась, а жила у десятках рукописів, поет постійно у них щось змінював, іноді відмінності у варіантах одного й того самого твору “просто разючі” (С.Білокінь).

Ще одна улюблена поетична форма М.Зерова – 12-рядковий александрійський вірш. Александрини давали особливий простір, свободу поетовій думці і насолоду від неї. Найкращими александринами у творчості М. Зерова вважається вірш “Аргонавти”, присвячений М. Рильському.

В.Брюховецький відзначає: “У своїх александрійських віршах, де логічна обов’язковість не настільки задана, як у сонетах, Микола Зеров буквально вибухає якоюсь пожадливою і водночас благородною пристрасстю до живого руху і кольору в природі.

Один з найглибших дослідників поезики М.Зерова В. Державін звертає увагу і на його тяжіння до символів; часте вживання оноματοпеї (імітації засобами мови різних позамовних звукових явищ), особливо у перекладах: “побачивши нараз, як море почорніло / під подихом вітрів і переплеском пін”; антитези; віртуозне володіння епітетом (“ступила ти на шлях на зловорожий свій”, “він гладить оксамитною рукою”, “орава посіпацька, гадь хоробра”, “безвладну руку”, “дощу буйного”, “і чорний день десь дзвонить у стремена”, “облудне море”...); пронизливий ліризм як своєрідний відступ від основної епічної теми. Наприклад, у “Лестригонах” читаємо: “Не йди, зостанься тут. Є схови серед скель. / Вночі я справлю твій стовеслий корабель / у тиху сторону народів хлібоїдних. / Та сам лишуся тут у горі та біді – / Я тільки мрією до скель долину рідних, / Я тільки чайкою – з тобою – по воді”.

Поезія М.Зерова не повністю “вкладається” у межі “чистого” неокласицизму, в ній подекуди відчутні і символічне, й імпресіоністичне начала. У всьому написаному митцем відчутно особливий естетизм, любов до слова і віртуозне володіння ним.

М. Зерова було звинувачено в антипролетарській, буржуазній ідеології, у належності до терористичної організації і 1935 р. заарештовано. З 1936 року він перебував у таборі на Соловках. 1937 р. його справу переглянуто, а 3 листопада 1937 р. виконано присуд – розстріляно. Тоді ж на Соловках було страчено П.Филиповича;

М.Драй-Хмара загинув 1938 р. у таборах Колимі; щоб залишитись живим, змушений був емігрувати до Німеччини О.Бургардт (помер 1947 р.). Найдовше життя судилося М.Рильському (1895 – 1964), який теж зазнавав утисків, але зміг пережити кілька творчих “цвітін” і піти із життя з Божої волі.

1959 року Ю.Лавріненко назвав кінець 20-х – 30-ті роки ХХ ст. періодом українського Розстріляного Відродження. Творчість неокласиків була яскравою сторінкою цього Відродження.

Відповідь на питання № 2. Охарактеризуйте семантичні розряди числівників, з’ясуйте типи відмінювання числівників, їхні синтаксичні функції. Наведіть приклади.

Числівник – частина мови, яка позначає означену чи неозначену кількість предметів та абстрактне число і виражає своє категорійне частиномовне значення в морфологічній категорії відмінка за обмеженого функціонування категорії роду і числа.

Числівник може виконувати дві номінативні функції:

- 1) нумеративну – називання абстрактно-математичного числа;
- 2) квантитативну – називання кількості предметів (основна).

Числівники як назви кількісних понять поділяються на **означено-кількісні** та **неозначено-кількісні**. **Означено-кількісні** числівники позначають точно окреслену кількість предметів або частин від цілого: *один, три, дев'ять, п'ятнадцять, сімсот, дев'ятсот п'ятдесят вісім, десятеро, тридцятро, одна третя, чотири п'яті*.

Неозначено-кількісні числівники вказують на неконкретизовану кількість. Вони не утворюють цілісної системи кількісних понять і не стосуються натурального ряду чисел. Це слова типу *багато, кілька, декілька, кільканадцять, кільканадцятро, стонадцять*.

Означено-кількісні числівники диференційовані за значеннєвими ознаками на **власне-кількісні, збірні і дробові**.

Власне-кількісні числівники являють собою ядро означено-кількісних числівників. Вони називають точно окреслену кількість предметів або абстрактно-математичне число в цілих одиницях, напр.: *шість яблунь, одинадцять гектарів, двісті п'ятдесят п'ять учнів; десять, сто шістнадцять, два мільйони сто тисяч*.

Збірні числівники стосуються кількісних назв, що в сучасній українській літературній мові відрізняються від власне-кількісних числівників більшою мірою у формально-морфологічному плані, ніж у значеннєвому. Раніше вони вказували на кількість предметів як неподільну, нечленовану їхню сукупність і досить виразно протиставлялися власне-кількісним числівникам. Збірні числівники здебільшого вживаються для вираження кількості в межах від двох до двадцяти: *двоє, троє, четверо, п'ятеро, ... п'ятнадцятро, шістнадцятро, сімнадцятро, вісімнадцятро, дев'ятнадцятро, двадцятро*. До цих числівників приєднується і числівник *тридцятро*, на якому фактично й закінчується категорія числівникової збірності.

Дробові числівники позначають точно фіксовану кількість частин, виокремлених у складі цілого. Для позначення цих дробових понять використовують власне-кількісні числівники (у чисельнику) і порядкові (у знаменнику). Це числівники на зразок *одна друга, дві треті, дві четверті, п'ять дванадцятих, сім тисячних*.

Щодо категорії відмінка числівники поділяються на **відмінювані** й **невідмінювані**. До невідмінюваних належать слова *мало, немало, чимало, пів, півтора, півтори, півтораста*, решта числівників – відмінювані. Категорія відмінка – визначальна числівникова морфологічна категорія. Як і в інших іменних частинах мови, вона являє собою словозмінну морфологічну категорію, репрезентовану сімома рядами відмінкових форм.

За характером вираження відмінкових закінчень у числівників виокремлюють десять типів відмінкових парадигм: 1) відмінювання власне-кількісного числівника *один (одна, одно /-е, одні)*; 2) відмінювання власне-кількісних числівників *два, три, чотири*; 3) відмінювання власне-кількісних числівників *п'ять – тридцять, п'ятдесят – вісімдесят*; 4) відмінювання власне-кількісних числівників *сорок, дев'яносто, сто*; 5) відмінювання власне-кількісних числівників *двісті – дев'ятсот*; 6) відмінювання власне-кількісних числівників *нуль, тисяча, мільйон, мільярд, трильйон, квадрильйон*; 7) відмінювання збірних числівників; 8) відмінювання дробових числівників; 9) відмінювання неозначено-кількісних числівників; 10) відмінювання складених числівників.

1. Власне-кількісний числівник *один (одна, одно (одне), одні)* відмінюється як займенник *той (та, те, ті)*:

Однина		Множина	
Чол. рід	середн. рід	жін. рід	
Н. <i>один-ø</i>	<i>одн-о (одн-е)</i>	<i>одн-а</i>	<i>одн-і</i>
Р. <i>одн-ого</i>	<i>одн-ого</i>	<i>одні-ї-єї</i> (<i>одн-ої</i>)	<i>одн-их</i>
Д. <i>одн-ому</i>	<i>одн-ому</i>	<i>одн-ій</i>	<i>одн-им</i>
З. <i>один-ø</i> або <i>одн-ого</i> (як Н. або Р.)	<i>одн-о (одн-е)</i>	<i>одн-у</i>	<i>одн-і</i> або <i>одн-их</i> (як Н. або Р.)
О. <i>одн-им</i>	<i>одн-им</i>	<i>одні-ї-єю</i> (<i>одн-ою</i>)	<i>одн-ими</i>
М. (<i>на</i>) <i>одн-ому</i> (<i>на</i>) <i>одн-ім</i>	(<i>на</i>) <i>одн-ому</i> (<i>на</i>) <i>одн-ім</i>	(<i>на</i>) <i>одн-ій</i>	(<i>на</i>) <i>одн-их</i>
Кл. <i>один-ø</i>	<i>одн-о (одн-е)</i>	<i>одн-а</i>	<i>одн-і</i>

У родовому та орудному відмінках однини жіночого роду виступають дві паралельні форми: *однієї і одної, однією і одною*.

2. Власне-кількісні числівники *два, три, чотири* мають такі відмінкові форми:

Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н. <i>дв-а</i>	<i>дв-а</i>	<i>дв-і</i>
Р. <i>дв-ох</i>	<i>дв-ох</i>	<i>дв-ох</i>
Д. <i>дв-ом</i>	<i>дв-ом</i>	<i>дв-ом</i>
З. <i>дв-а</i> або <i>дв-ох</i> (як Н. або Р.)	<i>дв-а</i> або <i>дв-ох</i> (як Н. або Р.)	<i>дв-і</i> або <i>дв-ох</i> (як Н. або Р.)
О. <i>дв-ома</i>	<i>дв-ома</i>	<i>дв-ома</i>
М. (<i>на</i>) <i>дв-ох</i>	(<i>на</i>) <i>дв-ох</i>	(<i>на</i>) <i>дв-ох</i>
Кл. <i>дв-а</i>	<i>дв-а</i>	<i>дв-і</i>

3. Власне-кількісні числівники *п'ять – тридцять, п'ятдесят – вісімдесят* відмінюються так:

Н.	<i>п'ят-ø</i>	<i>сім-ø</i>	<i>вісім-ø</i>
Р.	<i>п'ят'-ох (п'ят-и)</i>	<i>сім-ох (сем-и)</i>	<i>вісьм-ох (восьм-и)</i>
Д.	<i>п'ят'-ом (п'ят-и)</i>	<i>сім-ом (сем-и)</i>	<i>вісьм-ом (восьм-и)</i>
З.	<i>п'ят-ø</i> або <i>п'ят'-ох</i> (як Н. або Р.)	<i>сім-ø</i> або <i>сім-ох</i> (як Н. або Р.)	<i>вісім-ø</i> або <i>вісьм-ох</i> (як Н. або Р.)
О.	<i>п'ят'-ма (п'ят'-ома)</i>	<i>сьом-а (сім-ома)</i>	<i>вісьм-а (вісьм-ома)</i>
М.	(<i>на</i>) <i>п'ят'-ох (п'ят-и)</i>	(<i>на</i>) <i>сім-ох (сем-и)</i>	(<i>на</i>) <i>вісьм-ох (восьм-и)</i>
Кл.	<i>п'ят-ø</i>	<i>сім-ø</i>	<i>вісім-ø</i>

Ця відмінкова парадигма охоплює найбільшу кількість числівників.

Вирізнявальну ознаку парадигми становить наявність паралельних форм **-ох**, **-ом** і **-и** у родовому, давальному та місцевому відмінках. Домінують тепер вторинні відмінкові форми із флексіями **-ох**, **-ом**, які набувають дедалі більшого поширення під впливом відмінювання числівників *два, три, чотири*. Паралельні форми на **-и** в родовому, давальному та місцевому відмінках історично пов'язані з колишнім іменниковим відмінюванням.

У знахідному відмінку числівників *п'ять – тридцять, п'ятдесят – вісімдесят* уживання форми, тотожної формам називного або родового відмінків, регульоване іменниковою морфологічною категорією істот/неістот, напр.: *Ми привітаємо дев'ятох ювілярів; Цього тижня хлопчик прочитав дев'ять книжок*. Форма знахідного числівникового відмінка при іменниках-назвах істот закріпилася в її вторинному варіанті на **-ох**, а не на **-и**.

Характерною ознакою словозміни складних числівників – назв десятків (*п'ятдесят – вісімдесят*) є невідмінюваність їхнього першого складника: *п'ятдесят, п'ятдесятох (п'ятдесяти), п'ятдесятьом (п'ятдесяти)*...

4. Власне-кількісні числівники *сорок, дев'яносто, сто* вирізняються з-поміж інших числівників найбільшою однотипністю відмінювання:

Н.	<i>сорок-ø</i>	<i>дев'яност-о</i>	<i>ст-о</i>
Р.	<i>сорок-а</i>	<i>дев'яност-а</i>	<i>ст-а</i>
Д.	<i>сорок-а</i>	<i>дев'яност-а</i>	<i>ст-а</i>
З.	<i>сорок-ø</i>	<i>дев'яност-о</i>	<i>ст-о</i>
О.	<i>сорок-а</i>	<i>дев'яност-а</i>	<i>ст-а</i>
М.	<i>(на) сорок-а</i>	<i>(на) дев'яност-а</i>	<i>(на) ст-а</i>
Кл.	<i>сорок-ø</i>	<i>дев'яност-о</i>	<i>ст-о</i>

Ці числівники мають нульову флексію або флексію **-о** для називного, знахідного та кличного відмінків і флексію **-а** для решти відмінків.

5. Власне-кількісні числівники *двісті – дев'ятсот* відмінюються за таким зразком:

Н.	<i>двіст-і</i>	<i>трист-а</i>	<i>чотирист-а</i>
Р.	<i>двохсот-ø</i>	<i>трьохсот-ø</i>	<i>чотирьохсот-ø</i>
Д.	<i>двомст-ам</i>	<i>трьомст-ам</i>	<i>чотирьомст-ам</i>
З.	<i>двіст-і або двохсот-ø</i>	<i>триста або трьохсот-ø</i>	<i>чотирист-а або чотирьохсот-ø</i>
	<i>(як Н. або Р.)</i>	<i>(як Н. або Р.)</i>	<i>(як Н. або Р.)</i>
О.	<i>двомаст-ами</i>	<i>трьомаст-ами</i>	<i>чотирмаст-ами</i>
М.	<i>(на) двухст-ах</i>	<i>(на) трьохст-ах</i>	<i>(на) чотирьохст-ах</i>
Кл.	<i>двіст-і</i>	<i>трист-а</i>	<i>чотирист-а</i>

У складних числівниках – назвах сотень відмінюються обидві частини. Перша частина складних числівників *двісті, триста, чотириста* відмінюється як числівники *два, три, чотири*. У складних числівниках *п'ятсот – дев'ятсот* із двох паралельних відмінкових форм, які мають перші їхні (складних числівників) частини – числівники *п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять*, закріпилася лише форма на **-и**. В орудному відмінку вживаються обидва варіанти флексій першої частини складних числівників *п'ятсот – дев'ятсот*: *п'ятьмастами і п'ятьомастами, сьомастами і сімомастами*.

6. Власне-кількісні числівники *нуль, тисяча, мільйон, мільярд, трильйон, квадрильйон* відмінюються як іменники відповідної відміни:

Однина

Н.	<i>нул'- ø</i>	<i>тисяч-а</i>	<i>мільйон-ø</i>
----	----------------	----------------	------------------

Р.	нул'-а	тисяч-і	мільйон-а
Д.	нул'-еві (нул'-у)	тисяч-і	мільйон-ові (мільйон-у)
З.	нул'-ø	тисяч-у	мільйон-ø
О.	нул'-ем	тисяч-ею	мільйон-ом
М.	(на) нул'-еві (нул'-і)	(на) тисяч-і	(на) мільйон-ові (мільйон'-і)
Кл.	нул'-у	тисяч-е	мільйон-е

Числівник *тисяча* відмінюється як іменник першої відміни мішаної групи, числівники *мільйон*, *мільярд*, *трильйон*, *квадрильйон* – як іменники другої відміни твердої групи, числівник *нуль* – як іменник другої відміни м'якої групи. У давальному відмінку чоловічого роду однини вживаються паралельні закінчення *-ові*, *-еві*, *-у*, у місцевому відмінку чоловічого роду однини – паралельні закінчення *-ові*, *-еві*, *-і*.

Збірні числівники *двоє*, *троє*, *четверо*, *п'ятеро*, *шестеро*, *семеро*, *восьмеро*, *дев'ятеро*, *десятеро*, *одинадцятро* – *двадцятро*, *тридцятро*, *обидва*, *обидві*, *обоє* мають такі відмінкові закінчення:

Н.	двој-е	трој-е	семер-о
Р.	дв-ох	тр'-ох	сім-ох
Д.	дв-ом	тр'-ом	сім-ом
З.	двој-е або дв-ох (як Н. або Р.)	трој-е або тр'-ох (як Н. або Р.)	семер-о або сім-ох (як Н. або Р.)
О.	дв-ома	тр'-ома	сьом-а (сім-ома)
М.	(на) дв-ох	(на) тр'-ох	(на) сім-ох
Кл.	двој-е	трој-е	семер-о

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід	
Н.	обидв-а	обидв-а	обидв-і	обој-е
Р.	об-ох	об-ох	об-ох	об-ох
Д.	об-ом	об-ом	об-ом	об-ом
З.	обидв-а або об-ох (як Н. або Р.)	обидв-а або об-ох (як Н. або Р.)	обидв-і або об-ох (як Н. або Р.)	об-ох
О.	об-ома	об-ома	об-ома	об-ома
М.	(на) об-ох	(на) об-ох	(на) об-ох	(на) об-ох
Кл.	обидв-а	обидв-а	обидв-і	обој-е

Збірні числівники *двоє*, *троє*, *четверо* (за винятком знахідного відмінка при іменниках – назвах неістот) мають форми відповідних власне-кількісних числівників. Збірні числівники *п'ятеро* – *десятеро*, *одинадцятро* – *двадцятро*, *тридцятро* у непрямих відмінках також мають форми відповідних власне-кількісних числівників, до того ж у їхніх варіантах із флексіями *-ох*, *-ом*. У орудному відмінку вживані варіанти на *-ма* та *-ома*. Збірні числівники *обидва*, *обидві*, *обоє* в непрямих відмінках відмінюються за зразком числівника *два* і втрачають у цих відмінках диференціацію родової належності.

8. В аналітичних за будовою дробових числівниках перший компонент (чисельник) відмінюється за власне-числівниковою парадигмою, другий компонент (знаменник) – за прикметниковою:

Н.	чотир-и дев'ят-і	шіст'-ø сьом-их
р.	чотир'-ох дев'ят-их	шіст-ох (шест-и) сьом-их

Д.	<i>чотир'-ом дев'ят-им</i>	<i>шіст'-ом (шест-и) сьом-им</i>
З.	<i>чотир-и дев'ят-і</i>	<i>шіст'-ø сьом-их</i>
О.	<i>чотир-ма дев'ят-ими</i>	<i>шіст'-ма сьом-ими</i>
М.	<i>(на) чотир'-ох дев'ят-их</i>	<i>(на) шіст'-ох (шест-и) сьом-их</i>
Кл.	<i>чотир-и дев'ят-і</i>	<i>шіст'-ø сьом-их</i>

У непрямих відмінках чисельника дробових числівників (за винятком знахідного відмінка) функціонують паралельні форми, як і в їхніх відповідниках – власне-кількісних числівниках. Знахідний відмінок чисельника у дробових числівниках збігається з називним (крім дробів з чисельником *одна*: *одну третю, одну п'яту*). Знаменник дробових числівників відмінюється як прикметник у множині. При чисельнику, що має форми називного, знахідного і кличного відмінків, знаменник виражений формою родового відмінка (*шість сьомих, вісім дев'ятих*). В інших випадках відмінкові форми чисельника та знаменника збігаються (*трьох п'ятих, трьом п'ятим, трьома п'ятими, (на) трьох п'ятих; шістьох сьомих, шістьом сьомим, шістьма сьомими, (на) шістьох сьомих*). Виняток становлять тільки дробові числівники з чисельником *одна*, де знаменник завжди стоїть в однині і послідовно збігаються відмінкові форми чисельника і знаменника (*одна сьома, однієї (одної) сьомої, одній сьомій, одну сьому, однією (одною) сьомою, (на) одній сьомій, одна сьома*).

Змішаним дробовим числівникам притаманне відмінювання всіх їхніх складників:

Н.	<i>п'ять цілих і дві п'яті</i>
Р.	<i>п'ятьох (п'яти) цілих і двох п'ятих</i>
Д.	<i>п'ятьом (п'яти) цілим і двом п'ятим</i>
З.	<i>п'ять цілих і дві п'яті</i>
О.	<i>п'ятьма цілими і двома п'ятими</i>
М.	<i>(на) п'ятьох цілих і двох п'ятих</i>
Кл.	<i>п'ять цілих і дві п'яті</i>

9. У невеликій групі неозначено-кількісних числівників можна вирізнити три сукупності відмінкових закінчень: числівники *кілька, декілька* відмінюються як власне-кількісний числівник *два*; числівники *багато, небагато* – як власне-кількісні числівники *три, чотири*; числівники *кільканадцять, стонадцять, кількадесят* – як власне-кількісний числівник *п'ять*:

Н.	<i>кільк-а</i>	<i>багат-о</i>	<i>кільканадцят'-ø</i>
Р.	<i>кільк-ох</i>	<i>багат'-ох</i>	<i>кільканадцят'-ох</i> <i>(кільканадцят-и)</i>
Д.	<i>кільк-ом</i>	<i>багат-ом</i>	<i>кільканадцят'-ом</i> <i>(кільканадцят-и)</i>
З.	<i>кільк-а або кільк-ох</i> <i>(як Н. або Р.)</i>	<i>багат-о або багат'-ох</i> <i>(як Н. або Р.)</i>	<i>кільканадцят'-ø або</i> <i>(кільканадцят'-ох)</i> <i>(як Н. або Р.)</i>
О.	<i>кільк-ома</i>	<i>багат'-ма</i>	<i>кільканадцят'-ма</i> <i>(кільканадцят'-ома)</i>
М.	<i>(на) кільк-ох</i>	<i>(на) багат'-ох</i>	<i>(на) кільканадцят'-ох</i> <i>(кільканадцят-и)</i>
Кл.	<i>кільк-а</i>	<i>багат-о</i>	<i>кільканадцят'-ø</i>

10. У власне-кількісних складених числівниках відмінюються всі їхні складники як відповідні прості або складні числівники:

- Н. *чотириста сімдесят два*
Р. *чотирьохсот сімдесятьох (сімдесяти) двох*
Д. *чотирьомстам сімдесятьом (сімдесяти) двом*
З. *чотириста сімдесят два або чотирьохсот сімдесятьох де (як Н. або Р.)*
О. *чотирмастами сімдесятьма (сімдесятьома) двома*
М. *(на) чотирьохстах сімдесятьох (сімдесяти) двох*
Кл. *чотириста сімдесят два*

Числівник не має виразно виявленої **синтаксичної функції**, абсолютно відмінної від синтаксичних функцій інших частин мови.

У структурі речення числівник виступає в синтаксичних позиціях інших частин мови. Нумеративний числівник може виконувати функцію підмета, присудка й додатка:

підмет додаток

Двадцять поділити на два.

Числівник із квантитативним значенням утворює з іменником функціонально-семантичну єдність, а отже, є одним членом речення:

підмет

Дев'ять студентів відсутні в групі.

присудок

Актив групи – дев'ять студентів.

ДОДАТОК

Куратор зібрав дев'ять студентів.

У непрямих відмінках такі числівники є в реченні означеннями.

означення

Завдання виконано двадцятьма студентами.

означення

Відповідальність лежить на дев'ятох студентах.

Відповідь на питання №3. Основні види вправ з лексики і фразеології та методика їх проведення.

Вивчення будь-якого питання з лексики і фразеології здійснюється в нерозривному зв'язку теорії з практикою. Така робота поглиблює теоретичні знання з відповідних розділів і збагачує словник учнів новими словами і виразовими засобами. Окрім цього ця робота реалізовується у вигляді системи тренувальних вправ, які проводяться під час вивчення лексики і фразеології. Основними видами тренувальних вправ є:

- Лексичний розбір (повний і частковий).
- Віднаходження у словосполученні, реченні чи тексті відповідних лексичних явищ і характеристика їх за певним зразком чи без нього.
- Добір прикладів з художньої літератури, які б ілюстрували виучуване лексичне явище.
- Самостійний підбір слів певної категорії (підбір антонімів, синонімів, омонімів тощо).
- Самостійне складання речень із словами різних лексичних категорій.
- Вибір потрібного слова з кількох поданих у процесі виконання творчих робіт.
- Переклад текстів з виучуваними лексичними явищами українською мовою.
- Добір до фразеологічних одиниць синонімічних слів або включення фразеологізмів у синонімічні ряди.
- Введення в речення фразеологічних одиниць.
- Зіставлення, українських і російських фразеологізмів, переклад.

- Добір фразеологізмів з виучуваних художніх творів, з'ясування їхнього значення та стилістичної ролі.
- Добір фразеологізмів, зокрема приказок, прислів'їв, крилатих слів за тематичною ознакою.
- Написання переказів, творів з використанням фразеологізмів.

Наприклад, після вивчення тем “Значення слова” та “Багатозначні й однозначні слова”, учням пропонується лексичний розбір слова за такою схемою:

1. слово, що аналізується, в початковій формі;
2. визначити, до якої частини мови належить;
3. розкрити його значення в даному тексті;
4. однозначне воно чи багатозначне; якщо багатозначне, то встановити, з якими ще значеннями вживається в мові.

Лексичний розбір може проводитись як в усній, так і письмовій формі, виходячи з підготовленості класу.

Однією з тренувальних вправ є вправа, якій пропонується розташувати слова в синонімічному ряду залежно від зростання міри якості, інтенсивності дії, ступеня емоційності. Наприклад, пропонуємо синоніми *гарний, чарівний, чудовий, славний, хороший, прегарний, прекрасний* розташувати в такому порядку, щоб кожний наступний визначив більшу міру ознаки й емоційності, тобто таким чином: *гарний, хороший, славний, прегарний, прекрасний, чудовий, чарівний*. Виконуючи вправу, в якій мова йде про групування слів за певними ознаками, а також складання таблиць у процесі такої роботи подаємо учням ряд слів: *широкий, хоробрий, красен, безкрай, мужній, лагідне, безмежний, гарний, ласкаве, тяжкої, веселя, славний*. Після того, як вчитель провів повторення відомостей про тверду і м'яку групу, повні та короткі, форми прикметників, учні повинні виконувати наступне завдання – розташувати слова за синонімічними рядами і обґрунтувати свою думку. Така вправа, як добір фразеологізмів з виучуваних художніх творів сприяє не тільки поглибленню знань про фразеологізми, а й вирішує проблему між предметних зв'язків, стимулює пам'ять розкриває пізнавальні можливості учнів активізує їх діяльність.

Відповідь на питання № 4. *Практичне завдання з української мови (синтаксичний розбір речення, інші види мовних розборів).*

Коли мені кажуть „Київ”, я бачу Дніпро, стоячи на Володимирській¹ гірці, я схиляюсь³ над неосяжним простором, що відкривається моїм очам унизу, і в мене таке відчуття², неначе я птах, мовби лечу я, розпластавши руки-крила, заточую великі кола над тим чарівним світом, який лежить унизу (П. Загребельний).

¹ – фонетичний розбір

² – морфемний і словотвірний розбір

³ – морфологічний розбір

Зразок фонетичного розбору:

▲ *Володимирський* [в°ол°оди'ми°рс'к'її].

▲ 14 букв, 13 звуків.

▲ *Во-ло-ди'-мир-ський*: 1 склад: *Во* – ненаголошений, прикритий, відкритий; 2 склад: *ло* – ненаголошений, прикритий, відкритий; 3 склад: *ди'* – наголошений, прикритий, відкритий; 4 склад: *мир* – ненаголошений, прикритий, закритий; 5 склад: *ський* – ненаголошений, прикритий, закритий.

▲ У слові наголошений третій склад (головний наголос).

▲ Голосні звуки у слові: [o] – ненаголошений, заднього ряду, середнього ступеня підняття, лабіалізований; [o] – ненаголошений, заднього ряду, середнього ступеня підняття, лабіалізований; [и'] – наголошений, переднього ряду, високо-середнього ступеня підняття, нелабіалізований; [и^е] – ненаголошений, переднього ряду, високо-середнього ступеня підняття, нелабіалізований; [і] – ненаголошений, переднього ряду, високого ступеня підняття, нелабіалізований.

▲ Приголосні звуки в слові: [в^о] – губний (губно-губний), щілинний (серединний), сонорний, твердий; [л^о] – язиковий (передньоязиковий), щілинний (боковий), сонорний, твердий; [д] – язиковий (передньоязиковий), зімкнений (проривний), шумний (дзвінкий), твердий; [м] – губний (губно-губний), зімкнений (носовий), сонорний, твердий, носовий; [р] – язиковий (передньоязиковий), дрижачий, сонорний, твердий; [с'] – язиковий (передньоязиковий), щілинний, шумний (глухий), м'який (палаталізований), свистячий; [к'] – язиковий (задньоязиковий), зімкнений (проривний), шумний (глухий), напівм'який (палаталізований); [і] – язиковий (середньоязиковий), щілинний (серединний), сонорний, м'який (палаталізований).

▲ Модифікаційні зміни в слові: комбінаторні: [в^о] – регресивна акомодация, лабіалізація приголосного перед наступним голосним; [л^о] – регресивна акомодация, лабіалізація приголосного перед наступним голосним; [к'] – регресивна акомодация, акомодация приголосного до сусіднього голосного; позиційні: [і] – /і/ нескладовий (нескладотворчий).

▲ Живі (фонетичні) чергування: *Володимирській* – *Володимирською*. [к'] – [к] – чергування приголосного за твердістю і м'якістю.

▲ Відсутні історичні чергування голосних.

▲ Відсутні історичні чергування приголосних.

▲ Правильна вимова: наголос падає на третій склад.

▲ Історичний принцип правопису.

Морфемний розбір

1. Аналізоване слово – *відчуття*.
2. Змінюване (за відмінками: Р. *відчуття*; Д. *відчуттю*; З. *відчуття*; О. *відчуттям*; М у *відчутті*; Кл. *відчуття*).
3. Закінчення -а (орфогр. -я)
4. Основа слова – *відчутт'*, похідна (префіксально-суфіксальна), вільна, закрита, м'яка.
5. Корінь слова – *чу*, вільний, аломорфів не має.
6. Префікс *від-*, словотворчий, суфікс *тт'* – словотворчий.
7. Графічне позначення – ɹ ^ □

Словотвірний розбір

1. Аналізоване слово: *відчуття* ← *відчути*
2. Твірна основа *відчу-*, дієслівна.
3. Словотворчий формант – суфікс *-тт'*.
4. Морфонологічних змін немає.
5. Спосіб словотворення – морфологічний, суфіксальний.

Морфологічний розбір

1. Аналізована словоформа – *схиляюсь*.
2. Початкова форма – *схилятися*.
3. Лексичне значення – фізична дія (переміщення в просторі).
4. Вид недоконаний.
5. Неперехідне, з постфіксом -ся.

6. Стан – активний.
7. Час теперішній.
8. Дійсний спосіб.
9. 1-а особа однини.
10. Основа інфінітива *схиля-*, основа теперішнього часу *схиляй-*.
11. І дієвідміна.
12. Синтаксична роль – присудок.

Схема синтаксичного аналізу складної синтаксичної конструкції

1. Записати речення.
2. Виділити граматичні основи.
3. Пронумерувати предикативні частини.
4. Поставити запитання до підрядних частин
5. Позначити сполучні засоби.
6. Підкреслити другорядні члени речення.
7. Накреслити структурні схеми.
8. Дати загальну характеристику складної синтаксичної конструкції:
 - а) речення складної синтаксичної конструкції;
 - б) різновид зв'язку (безсполучниковий, сполучниковий: сурядний, підрядний, різні види синтаксичного зв'язку
 - в) тип підрядності (однорідна, неоднорідна супідрядність чи послідовна підрядність);
9. З'ясувати структурно-семантичні типи складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових речень, що виділяються на зовнішньому і внутрішньому рівнях членування.
10. Дати загальну характеристику предикативних частин як формально простих речень.
11. Охарактеризувати члени речення і словосполучення однієї (двох) предикативних частин.

Зразок синтаксичного розбору:

Коли (), [], [], що (), і [], неначе (), мов би (), який ().

Речення складне зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком: підрядним, сурядним, безсполучниковим; розповідне, неокличне, складається з 8 частин, співвідносних з простими реченнями:

- 1 - Я бачу Дніпро, стоячи на Володимирській гірці
- 2 - Коли мені кажуть
- 3 - Я схиляюсь над неосяжним простором
- 4 - Що відкривається моїм очам унизу
- 5 - І в мене таке відчуття
- 6 - Неначе я птах
- 7 - Мовби лечу я, розпластавши руки-крила, заточую великі кола над тим чарівним світом
- 8 - Який лежить унизу

Між 1 і 2 частинами підрядний зв'язок, обставинні відношення, детермінантний зв'язок, умовно-часові відношення.

- 1 речення ускладнене дієприслівниковим зворотом;
- 2–3 – безсполучниковий зв'язок, співвідносне з сурядним, з єднальним сполучником і;

- 3 – 4 – підрядний зв'язок, прислівний (простором), присубстантивне означення;
4 – 5 – сурядний зв'язок, єднальні відношення (сполучник і) ;
5 – 6 – підрядний зв'язок, прислівний (відчуття), відношення присубстантивно-означальні;
5 – 7 – підрядний зв'язок, прислівний (відчуття), відношення присубстантивно-означальні;
7 – 8 – підрядний зв'язок прислівний (світом), відношення присубстантивно-означальні; 7-ме речення ускладнене дієприслівниковим зворотом і однорідними присудками;
2 – (3 – 4) – безсполучникове з однотипними частинами, єднальне;
(3 – 4) – (5 – 6, 7 – 8) – складносурядне закритої структури, невластиве-єднальне із значенням причиново-наслідковим;
2 – 1 – складнопідрядне розчленованої структури, умовно-часове;
3 – 4 – складнопідрядне нерозчленованої структури, присубстантивно-означальне, означально-видільне;
5 – 6, 5 – 7 – складнопідрядні нерозчленованої структури, присубстантивно-означальні, якісно-означальні;
7 – 8 – складнопідрядне нерозчленованої структури, присубстантивно-означальне, означально-видільне;
1 – формально просте, односкладне, неозначено-особове, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне;
2 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне;
3 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене відокремленою обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом, стверджувальне;
4 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне;
5 – формально просте, двоскладне, поширене, неповне, еліптичне, неускладнене, стверджувальне;
6 – формально просте, двоскладне, непоширене, повне, неускладнене, стверджувальне;
7 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене однорідними присудками та відокремленою обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом.
8 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне.

